Lemb. kebudajaan. Ind.
Kon. Bat. Gen.
XXII
450

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Rp 289, 900

DE AGR

Overgedrukt uit

T

J

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XXII 450 1

DE AGRESSIEVE POLITIEK IN ATJEH.

Overgedrukt uit de October- en November-afleveringen van het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN EN ZOON.
1878.

BAT. GENOOTSCHAP VAN KENNIS

Bib id: 10374760
Item id: 2421 3560

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK BZ.

De oorlog
te zullen loc
berge, door z
tuigd hebben
geweld der v
komen is,
agressieve po
was genomen
in de bedoeli
en consequen
goede gevolg
Reeds bij de
en verstandi
weder in de
te zijn teru
dat onze tr
kims zijn g
pongs Pekan
van Habib
De voorst
Zij hebben
Moekims en
Juli jl., uit

I.

De oorlog in het noorden van Sumatra scheen ten einde te zullen loopen, toen de Gouverneur-Generaal van Lansberge, door zijn bezoek te Atjeh in Maart 1877, zich overtuigd hebbende dat de eindbevrediging des lands door het geweld der wapenen en zijne heillooze gevolgen niet te bekomen is, had afgezien van het verder voortzetten der agressieve politiek, tot welke ter kwader ure de toevlucht was genomen. Had men de verzoenende staatkunde, die nu in de bedoeling lag en regel was geworden, ter goeder trouw en consequent doorgevoerd, dan zou zij ook ongetwijfeld de goede gevolgen hebben gehad, die er van verwacht werden. Reeds bij den aanvang heeft het echter daartoe aan volledige en verstandige toepassing ontbroken, en nu schijnt alles weder in den vorigen toestand van onzekerheid en geweld te zijn teruggekeerd. De Indische berichten melden immers, dat onze troepen den 23 Juli jl. in de sagie XXII Moekims zijn getrokken, en dáár door het veroveren der kampongs Pekan Baroe, Senelope en Moentassie, de verblijfplaats van Habib Abdoel Rachman, succès hebben behaald.

De voorstanders van den agressieven oorlog kunnen juichen. Zij hebben groote verwachting van den tocht in sagie XXII Moekims en schromen niet, gelijk de Java Bode van 10 Juli jl., uit te roepen: „Toulon est là!" Anderen, minder

optimistisch, doch wellicht dichter bij de waarheid, zoo als het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie van 3 Juli 1878, erkennen de mogelijkheid „dat de oorlog à outrance onzerzijds, zoo we daartoe ook al de noodige troepen hadden, misschien de eindbevrediging van het land nog verder verschuiven, en voor veel langer jaren, aan onze vestiging te Atjeh een uitsluitend militair karakter geven zal."

Welke de uitslag van den tocht in de sagie XXII Moekims zijn zal, kan niemand voorspellen. Wellicht was die, na den inval van Habib Abdoel Rachman in de sagie XXV Moekims, onvermijdelijk geworden, althans gerechtvaardigd te achten, mits we de noodige middelen hebben om hem een volkomen succès te geven. Dit tot zekere hoogte toegevende, blijft echter de opmerking van kracht dat, zoo men de wijze van den oorlog te voeren sedert Mei 1875 aan eene ernstige, daarom echter niet vijandige critiek onderwerpt, men niet overdrijft als men beweert dat hetgeen sedert dien tijd verkregen is, niet opweegt tegen de offers, die het aan menschen en aan geld gekost heeft. In dat opzicht heeft althans het verlaten der afwachtende en verzoenende staatkunde geen succès gehad.

Vergeefs zoekt men naar maatregelen, die de gedachte verraden om in een niet te ver verschiet het land tot bevrediging te brengen. Er wordt veel en dapper gevochten; maar van eenig staatkundig beleid, dat het militaire beheersch, ziet men niets. Omgekeerd heeft het den schijn alsof de staatkundige gedragslijn te Atjeh beheersch wordt door de meer of min vijandige gezindheid van het volk in de onderhoorige landschappen, en alsof hetgeen voor ons hoofdzaak moet zijn aan nevenzaken wordt opgeofferd.

Tot het stelsel eener verstandige staatkunde zal toch wel behooren om onverpoosd de aandacht gevestigd te houden op Kotta Radja en zijne omgeving, de hoofdzetel onzer vestiging, en de vijandige gezindheid in enkele der onderhoo-

righeden, als nevenzaken, die later beslecht kunnen worden, buiten acht te laten.

Dat den militairen bevelhebber de middelen verschaft worden om zich in den hoofdzetel te handhaven en daar de grootst mogelijke veiligheid te doen heerschen is natuurlijk, en zal door niemand gewraakt worden. Maar is het ook met eene goede staatkunde en met gezonde begrippen van bestuur te rijmen, zijne bevoegdheid zoo ruim te stellen dat hij, door zijne aandacht van de hoofdzaak af te wenden en op nevenzaken te vestigen, de Regeering noodzake steeds nieuwe offers in menschen en geld te brengen, het leger nog meer te abimeeren en de schatkist nog verder uit te putten?

Dit is toch het geval, als niet in de eerste plaats, al de krachten worden aangewend om den hoofdzetel onzer vestiging en de bevolking, die zich onder ons gezag geschaard heeft, tegen aanranding te beveiligen. Die plicht immers wordt verzaakt als, ten koste der veiligheid van den hoofdzetel onzer vestiging, de beste krachten buiten af worden aangewend ten behoeve van onnoodige operatiën, althans operatiën, die zonder nadeel voor de hoofdzaak kunnen worden nagelaten.

Had men de militaire bevelhebbers te Atjeh, gelijk dit overal elders in onze Indische bezittingen regel is, binnen de noodige grenzen gehouden en niet toegelaten dat zij zonder voorafgaande goedkeuring — het geval van „periculum in mora" natuurlijk uitgezonderd — in verwijderde operatiën agressief optraden, dan zou de oorlog te Atjeh ons de offers niet gekost hebben, die daarvoor nu gebracht zijn, en vrij wat minder teleurstelling hebben veroorzaakt [1]).

---

[1]) Wanneer de generaal Michiels, om uitvoering te geven aan de bevelen van den Gouverneur-Generaal J. van den Bosch, nl. de Westkust van Sumatra te onderwerpen tot aan den rivier van Singkel, tot eene offensieve beweging verlangde over te gaan, vroeg hij daartoe vooraf de goedkeuring van het Militaire departement. (Zie H. M. Lange, Het N. O. I. leger ter Westkust van Sumatra, deel II, bladz. 302.)

Hoe weinig, na Maart 1877, dat is na het aannemen eener gematigde en verzoenende staatkunde, het agressief optreden heeft opgehouden, of belet heeft operatiën te ondernemen, die bij eene beredeneerde oorlogvoering tot de onmoodige, althans niet volstrekt noodige moeten worden gerangschikt, leeren ons de vestiging van den militairen post te Malaboe en de tochten naar Samalangan en Gedoong.

Malaboe is de hoofdkampong van een landschap aan de Westkust, dat op eene bevolking van 40 tot 50 duizend zielen geschat wordt, waaronder de kustplaatsen Wailah, Boeboen, Sinagoem, Trang, Tadoe, Taripa en wellicht eenige andere begrepen zijn, over welke de radja van Malaboe beweert suprematie uit te oefenen.

De hoofdkampong is, over land, ongeveer tien dagreizen van Kotta Radja verwijderd en in de westmoesson over zee moeielijk aan te doen, want zij ligt ruim een graad ten noorden van Poeloe Simaloer of Varkenseiland, het noordelijkste der reeks eilanden, die tot en met Zuid Poggei de Westkust van Sumatra tegen de rolling van den Indischen Oceaan dekken. De reede is wel niet onveilig, maar toch ook, wegens hooge deining en sterke branding op de kust, vooral bij zuidelijke winden, niet onder de zeer goede te rekenen. Door de weinige vaart en den geringen handel in deze kuststreken zal de bezetting dus van alles, tot de kleinste benoodigdheden, uit de eigen magazijnen voorzien moeten worden. Dit zal hare proviandeering tot eene lastige zaak maken en onze troepen, zoolang althans de vijandige gezindheid der bevolking duurt — en die zal nog lang kunnen aanhouden — van alle, zelfs de geringste comfort doen verstoken blijven. De post, die wij daar gevestigd hebben, zal op den volksgeest en als middel van bestuur geen invloed uitoefenen, de bezetting zal zoo goed als afgesloten zijn van het omliggende land.

De bevolking is voor de helft van Maleischen en de andere helft van Atjehschen oorsprong. De Maleische hoofden zijn goed gezind, maar de Atjehsche bevolking is vijandig, en

wijl de Maleische bevolking door huwelijken met de Atjehsche vermengd is en meerendeels hare zeden en denkwijze heeft aangenomen, heeft men er meer vijandschap dan vriendschap te wachten. Ook is de Atjehsche bevolking zeer toegenomen door de uitgewekenen uit de sagies der XXV en XXVI Moekims, die, door het verbranden hunner kampongs, alles verloren en hunne verbittering overgebracht hebben naar de oorden hunner nieuwe vestiging. Dit is ten duidelijkste gebleken uit het hardnekkige verzet dat aan onze vestiging te Malaboe geboden is en uit de stoute aanvallen die de onzen er ondervonden hebben.

Al wat uit Groot Atjeh naar de Westkust en elders verhuisd is, kan ons te Kotta Radja weinig schaden. De afstand is te groot en de kosten om zich derwaarts te begeven, wanneer oproepingen plaats hebben om aan nieuwe vijandelijkheden aldaar deel te nemen, zijn te aanzienlijk. Immers, ieder, die het mocht willen, moet zelf in de kosten van voeding, wapening en munitie voorzien, niet slechts gedurende de reis, maar ook gedurende het verblijf. Eene bedachtzame staatkunde had het dus geraden moeten vinden de bevolking aldaar met rust te laten en haar geen aanleiding moeten geven de wapenen tegen ons te keeren. Onze hoofdzetel had dan niet verzwakt behoeven te worden met het personeel der bezetting en de vereischte middelen om haar, in geval van aanranding, te ondersteunen, zoomede de gemeenschap met Kotta Radja, met al hare nadeelige gevolgen, open te houden, waar tegenover geen enkel staatkundig of militair voordeel kan worden gesteld. Men kan zonder overdrijving zeggen dat de vestiging van den post te Malaboe eene verkeerdheid is geweest [1]).

Samalangan is een klein landschap van slechts zes Moekims en eene bevolking van niet meer dan 2000 zielen. Ook daarheen zijn vele uitgewekenen uit Groot Atjeh ge-

[1]) Zoover uit de onvolledige berichten is na te gaan, heeft die vestiging ons reeds 18 dooden en een evenredig getal gekwetsten gekost.

trokken, gelijk af te leiden is uit den hardnekkigen tegenstand, dien dit kleine landschap in Augustus 1877 geboden heeft. Welke de overwegende reden geweest is, die verhinderd heeft dat men dit landschapje ongemoeid zou laten of wat oorzaak is dat men zich te Kotta Radja aan den voorigezetten onwil om zich aan onze staatkunde te onderwerpen gestooten heeft, is niet gebleken. De Gouverneur-Generaal zegt, in zijn rapport aan den Minister van koloniën [1]: „Vooreerst komt het mij met de autoriteiten te Atjeh noodig voor, om Samalangan eene afdoende tuchtiging te doen ondergaan;" en verder: „dat een krachtig optreden tegen de ons vijandige Atjehers elders dan in Groot Atjeh op dit oogenblik van groot belang voorkomt." Motieven worden niet vermeld voor deze opvattingen. Werkelijk had, uit een staatkundig oogpunt, de toetreding van Samalangan geene noemenswaardige waarde, gelijk ook zijne afzondering geenerlei nadeel veroorzaakte.

Men had de onderwerping van het landschap gerust aan den tijd kunnen overlaten en zich intusschen te vreden stellen, dat de aldaar uitgewekene ontevredenen en verbitterden van Groot Atjeh het getal der maraudeerenden in den omtrek van Kotta Radja verminderden. Doch neen, zonder eenige ernstige, althans bekend geworden reden, trekt de militaire bevelhebber met eene kolonne derwaarts en, hoewel ernstig gewaarschuwd voor het gevaar om de landing te ondernemen op het oogenblik dat er een felle branding op de kust staat, beveelt hij de landing, welke gelukkig slaagt en hem, gelijk een zijner verceerders in het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie gezegd heeft, „dertien oogen met twee steenen heeft doen werpen." De waarheid is echter dat onze troepen in hachelijke oogenblikken verkeerd hebben. De toestand is gered en de zaken zijn hersteld slechts door de ongeloofelijke inspanning der marine, onder de leiding

[1] Bijblad 1876, vel 388, bladz. 1455.

van den kapitein-luitenant ter zee J. D. J. van der Hegge Spies en van den luitenant-kolonel H. F. Meijer, respectievelijk kommandant der zeemacht en chef van den staf, die, de eerstgenoemde, met opoffering van een deel der sloepen, de noodige middelen aan den wal bracht; de andere, het bevel op zich nam toen de militaire bevelhebber gekwetst was.

Men kan den militairen bevelhebber het kommandeurschap der Militaire Willemsorde en het adjudantschap des Konings in buitengewonen dienst, die hij daarbij verworven heeft, gunnen voor het verlies van zijn linker oog, dat hem bij deze gelegenheid uitgeschoten is; maar de tocht blijft niettemin eene operatie, die door geenerlei staatkundig belang gerechtvaardigd is; die, zonder noodzakelijkheid ondernomen en zonder beleid uitgevoerd, de groote offers niet waard is, welke daarvoor gebracht zijn, Immers, de verliezen zijn geweest: 4 officieren gesneuveld en 9 gewond; 27 minderen en koelies gesneuveld en 55 gewond, en nog wordt beweerd dat de verliezen grooter zijn dan deze opgave.

Wat van Samalangan gezegd is, kan met de noodige wijzigingen ook op den tocht van Gedoeng worden toegepast.

Gedoeng is een klein landschap, ongeveer even sterk in zielental als Samalangan, liggende ten zuiden van het landschap Blangmé, dat aan de monding der rivier van Passei, waar onze vlag waait, gelegen is. Het oude rijk van Passei bestaat tegenwoordig uit negen kleine landschappen, die van elkander afhankelijk zijn en door een hoofdbalang bestuurd worden. Gedoeng behoort tot een dier negen staatjes. Zij hebben de Nederlandsche vlag nog niet aangenomen, hetgeen elders de kleine, binnenwaarts gelegen landschappen, die geen zeehandel drijven, evenmin gedaan hebben. Aangezien de landschappen, die aan de monding der rivieren liggen, het gedaan hebben, werd het tot dusver van minder belang geacht zich met de binnenwaarts gelegene in te laten. Men achtte het om verschillende redenen, verkieslijk dit aan den tijd over te laten.

De verhouding van den hoeloebalang van Gedoeng met het hoofd van Blangmé was sedert lang niet vriendschappelijk, en men hield het er voor dat er slechts een wenk zoude noodig zijn, om door dezen het landschap Gedoeng te doen aanvallen. Dit werd echter tegengehouden, omdat onzerzijds in de vijandige houding van den hoeloebalang van Gedoeng geen gevaar werd gezien, alhoewel het bekend was dat hij Groot Atjeh met eenig volk te hulp was gekomen.

Wat nu de reden was van het verlaten dezer passieve houding is niet bekend. Het telegram in de Staats Courant van 25 Juni 1878 zegt dat het is wegens dagelijksche aanvallen op Edi. Dit landschap, met zijn militairen post, was wel tegen Gedoeng opgewassen; die reden komt dus niet zeer afdoende voor. De aanval op Gedoeng heeft ons 14 dooden, waaronder 2 luitenants, en 79 gewonden, waaronder ook 2 luitenants, gekost. Is de tuchtiging van Gedoeng dit verlies waard geweest, en welk staatkundig voordeel hebben wij daardoor verkregen? Het heeft al den schijn als of men geene waarde stelt in het leven en het bloed zijner onderhoorigen; als of men niet beseft dat de militaire operatien aan het staatkundig belang ondergeschikt moeten zijn en operatien, voor welke groote offers moeten gebracht worden, hetzij in menschenlevens of in geld niet gerechtvaardigd zijn, als er geene evenredig staatkundig voordeel door verkregen wordt.

Het verlies aan menschenlevens is niet het eenige nadeel, dat de tocht naar Gedoeng ons heeft toegebracht. Hij heeft mede den inval der benden van Habib Abdoel Rachman mogelijk gemaakt en gedurende meerdere dagen de bevolking in de IV, VI en IX Moekims, die zich onder de bescherming der Nederlandsche vlag geschaard hadden, aan de discretie dier roofbenden blootgesteld, bij welke gelegenheid ook het civiele etablissement te Kroeng Raba in de asch is gelegd [1]).

---

[1]) Men verhaalt dat dit etablissement, nl. de woning van den civielen gezaghebber, ongeveer 20 minuten gaans van den versterkten militairen

Dit is een groot zedelijk nadeel, dat wij ons door eigen schuld berokkend hebben en kwalijk door eene revanche in de XXII Moekims zal kunnen worden hersteld. In den toestand, waarin we in het Noorden van Sumatra verkeeren, heeft het geene waarde of we in Groot Atjeh en zijne onderhoorigheden wat meer of minder grondgebied bezetten; maar van het grootste belang is het, dat we de strook lands, die we bezetten in of buiten de drie sagies tegen aanranding en molest bewaren. Men kan de eindbevrediging gerust aan den tijd overlaten zonder zich te bekommeren over hetgeen de vijandelijke partij in de nog niet onderworpen landschappen doet of in den zin heeft: het einde zal dan toch altijd toetreding tot onze staatkunde moeten zijn. Doch, waar we ons gevestigd hebben, moeten wij de hoogst mogelijke veiligheid doen heerschen en de teruggekeerde bevolking tegen wraak en aanranding beschermen. Wanneer dat in het oog wordt gehouden, zal er in beginsel anders gehandeld moeten worden dan tot dusver gedaan is, en zal de verzoenende politiek andere gevolgen hebben dan die tot heden zijn waargenomen. Dat zij de uitkomsten niet heeft opgeleverd, welke men er in billijkheid van mag verwachten, is niet te wijten aan de machteloosheid dier politiek; maar aan hare zeer onvolledige toepassing, aan de gestadige afwijkingen, aan het telkens weder agressief optreden onzer krijgsmacht, zelfs wanneer men voorgaf voortaan verzoenend te willen handelen.

't Schijnt dat de inval in de IV en VI Moekims te Kotta Radja en ook te Batavia ernstige bezorgdheid heeft verwekt. Die zaak was dan ook ernstig genoeg, want de vijand had de passen van Glitaroem, Beradoen en Blang Kalang bezet en verscheidene onzer posten van Kotta Radja afgesneden, die, naar het schijnt, niet voldoende geproviandeerd waren [1]), de

post, die het beschermen moet, gelegen was. Indien dit waar is, dan kan men zich niet genoeg verwonderen over deze, tegen alle gebruiken strijdende, regeling.

[1]) Het is in Indië regel alle posten en garnizoenen voor twee maanden

bevolking beroofd, woningen verbrand en onze versterkingen beschoten. Aldus luidt het telegram door het departement van kolonien in de Staats Courant van 2 Juli geplaatst. Den 23 Juli keerde de gouverneur met twee bataillons infanterie en met artillerie van Gedoeng terug. Zware kolonnes werden van Kotta Radja uitgezonden om onze posten in de IV Moekims te proviandeeren. Zij forceerden de kloof van Beradoen en verloren daarbij 4 dooden en 49 gekwetsten, waaronder 4 officieren; maar de vijand versterkte zich in het gebergte en de bevolking in de IX Moekims was gevlucht. Van Java werden onmiddellijk twee bataillons ter versterking gezonden, terwijl een derde zoude volgen.

Men zag hieruit afleiden dat er zoowel te Kotta Radja als te Batavia paniek geheerscht heeft. Was die paniek wel gerechtvaardigd? Het antwoord kon niet bevestigend zijn, als men het gebeurde kalm overweegt.

Hoe ernstig de toestand ook was, daaraan viel niets meer te veranderen; maar men had bij eenig nadenken kunnen begrijpen dat het succes van den vijand van zeer tijdelijken aard zou zijn. Men weet toch dat de bevolking geene georganiseerde strijdmacht heeft, geene magazijnen, geene kassen, geene middelen van vervoer, in een woord niets van hetgeen noodig is om buiten het eigen gebied eene stelling duurzaam te bezetten. De benden, uit de XXII Moekims gekomen, moesten dus leven van het weinige wat ieder voor zich had medegebracht of wat zij van de bevolking konden rooven, dat niet veel kon zijn, vermits de bevolking der IX

---

te proviandeeren. Als men het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie mag gelooven, zouden de posten in Atjeh, uit bezuinigings-maatregel, slechts voor tien dagen zijn geproviandeerd. Men zoekt vergeefs naar de oorzaak van die afwijking van den gewonen regel in een land, waar de onderwerping nog niet volkomen is en de posten dus op voet van verdediging moeten zijn, of naar de waarde van dien bezuinigings-maatregel. Er wordt immers niets gespaard of men voor tien of zestig dagen proviandeert!

en der andere Moekims de vlucht had genomen en ook wel weinig zal hebben achtergelaten. Het was dus zeer duidelijk dat de afgekomen benden, zoodra de medegenomen levensmiddelen verbruikt zouden zijn, terug moesten keeren. Zulke invallen kunnen niet meer zijn dan strooptochten, zooals guerilla's ze allerwege kunnen doen, die wel kwaad, zoo men wil, zelfs veel kwaad stichten; maar toch niet dat gevolg hebben dat ze zich ergens duurzaam kunnen vestigen. Met de middelen, welke Kotta Radja bezit, konden dus de vijanden tot terugkeer gedwongen en de gemeenschap met onze posten hersteld worden. Het klinkt vreemd dat men zich daar wel sterk genoeg waande om met twee bataillons naar Gedoeng te trekken; doch, toen deze teruggekeerd waren, niet sterk genoeg om de benden van Habib Abdoel Rachman te verdrijven.

De van Java gezonden versterking is nu in de sagie XXII Moekims getrokken en heeft aanvankelijk succes gehad. Dit succes kan door meerdere gunstige berichten worden gevolgd; doch of daardoor de eindbevrediging van het land en het volk verkregen zal worden, is toch nog altijd onzeker. Al heeft men het vijandelijke land bezet en de strijdmiddelen tijdelijk uitéengejaagd, dan blijft er nog een andere factor te overwinnen over, gelijk van Clausewitz zegt[1]), en [deze is de „wil" van den vijand. Zoolang deze niet bedwongen is, zal de vijandige spanning blijven bestaan en noch rust, noch bestuur mogelijk zijn. Om des vijands wil te dwingen, dat is: hem of het volk tot onderwerping en toetreding tot onze staatkunde te brengen, zijn echter andere middelen noodig dan gebruik der wapenen in agressieven zin. Doch door de wapenen uitsluitend voor de verdediging aan te wenden, den vijand niet meer aan te vallen, maar zijne aanvallen af te wachten en duur te staan te doen komen, kortom hem

[1]) In het 2e hoofdstuk van zijn werk „de Oorlog," blz. 17 der Hollandsche vertaling.

af te matten, zal hij het vruchtelooze zijner pogingen leeren inzien en eindelijk ook zijnerzijds van de voortzetting der vijandelijkheden afzien. Wij behoeven het bewijs voor de waarheid dezer stelling niet ver te zoeken. Zij wordt ons geleverd door de rust, die Kotta Radja na Maart 1877 genoten heeft, en zeker volleding zoude geweest zijn, als we door onze tochten naar Malaboe, Lohong, Samalangan, Segli en Gedoeng ons zelf de rust niet ontnomen hadden, die de vrucht had moeten zijn eener verstandige en verzoenende staatkunde.

In het tijdperk waarvan wij spreken was het te Kotta Radja rustig, op eenige maraudes na, die tusschen onze, zoo weinig met elkander in verband staande en groote gapingen overlatende, linie van gedetacheerde posten, nu en dan plaats hadden. Beweert men dat die maraudes dan toch bewijzen dat de rust niet volkomen was, dan vragen wij hoe het anders kon, als men denkt aan de vele kampongs die zijn verbrand, de vele huisgezinnen die van have en goed zijn beroofd, de vele personen die hunne naaste betrekkingen zagen vallen, en of het onze plicht niet was de geslagen rampen te herstellen en aldus de maraudes in vruchtgevenden arbeid te doen overgaan? Is dat beproefd? Wij hebben er nimmer iets van vernomen, doch wel in de Javasche courant van den 16 november 1877 gelezen „dat volgens berekening circa 3000 zielen in de IX Moekims zouden terugkeeren, terwijl van de sedert den tocht van generaal Pel uitgewekenen, 5000 voor het meerendeel door honger en ellende (sic!) zouden zijn bezweken." Is er wel scherper critiek voor de onmenschelijkheid, waarop wij den oorlog gevoerd hebben te denken, dan het officieele Regeeringsorgaan daarvan geeft? Als tegenstelling melden wij dat de generaal Michiels bij zijnen tocht naar XIII Kotta in 1838 op doodstraf het plunderen en branden verboden had [1]).

---

[1]) H. M. Lange, Het N. O. I. leger ter Westk. van Sumatra, dl. II, blz. 312.

Bij het staken der agressie onzerzijds doet het weinig af, of de onderwerping spoedig volgt of niet, indien wij de rust die wij nemen aanwenden om onze stelling te Kotta Radja met aanhoorige posten dermate in te richten en te verbeteren, dat het maraudeeren, leggen van hinderlagen of andere vijandelijkheden niet meer mogelijk of te vreezen is. Doch ook de hoofdvestiging moet tot een gezond verblijf herschapen worden, waarvoor boven al en in de eerste plaats rust en veiligheid noodig zijn. In dat geval zal ook afgezien kunnen worden van de voortdurende evacuatiën en periodieke aflossingen, die een goed deel onzer krijgsmacht steeds heen en weer doen reizen en zulke aanzienlijke sommen gelds verslinden.

Personen, die van den oorlog geen grondige studie hebben gemaakt, begrijpen niet welke kracht in eene goede defensie gelegen is, noch hoe men, in eene stelling als Kotta Radja, door bloot defensief te werk te gaan, zijn eigen hulpmiddelen spaart en den vijand verzwakt zonder zelf noemenswaardige verliezen te lijden. Von Clausewitz noemt dit verre den gewichtigsten weg om de tegenpartij af te matten. De minder ervaren, minder in de krijgskunst doorgedrongen militairen meenen echter, dat het superlatieve der oorlogskunst bestaat in het steeds agressief afbreuk doen van den vijand, in het rusteloos vervolgen, dat zij, om aan hunne gedachten een smakelijken vorm te geven, aldus hebben geformuleerd: „Frappez juste, frappez fort, frappez souvent, mais surtout frappez vite." Wanneer men de sterkste is, kan dat goed zijn, indien men te doen heeft met een vijand, die evenals zijne tegenpartij, aan taktische orde en voeling, aan een operatie-bazis, aan operatie-lijnen, aan magazijnen en strategische punten gebonden is; maar, toegepast op eene gewapende bevolking, eene guerilla, die, geslagen zijnde, spoorloos verdwijnt, is het eene ijdele zwetserij. „Frederik de Groote," zegt von Clausewitz, „zou in den zevenjarigen oorlog nimmer in staat zijn geweest om de Oostenrijksche monarchie te onderwerpen en had hij het in den geest van Karel XII

willen beproeven, dan zou hij ongetwijfeld zijnen ondergang gevonden hebben; maar, nadat het bekwaam en verstandig spaarzaam gebruik, dat hij van zijne krachten maakte, de tegen hem verbondene mogendheden zeven jaren lang had doen zien, dat hun krachtverlies veel grooter werd, dan zij zich in den beginne hadden voorgesteld, besloten zij tot den vrede."

In de „Geschiedenis van den oorlog van Java", deel I, blz. 304, zegt A. W. P. Weitzel:

„De opstandelingen hadden geene punten van uitgang, geene operatie-bazis, die hen van aanvullingstroepen, krijgs- en levensbehoeften voorzag, waaraan zij derhalve gebonden waren en waarop zij, ingeval van tegenspoed, moesten terugtrekken om er een meer of min veilig toevluchtsoord te zoeken. Zij hadden weinig behoeften, konden ligt in hun onderhoud voorzien en bevonden zich te midden hunner landgenooten, die hen wel niet altijd genegen waren, maar toch ook nimmer verraad aan hen pleegden. Werden zij geslagen, dan verspreidden zij zich naar alle hemelstreken. Zij hadden voertuigen noch veldtros; zij lieten onbevreesd hunne gekwetsten in iedere dessa achter; niets hinderde de snelheid hunner bewegingen en zij verzamelden zich daar waar zij vernamen dat Diepo Negoro zich bevond."

Niet minder merkwaardig is de schets, die Hageman, in zijne „Geschiedenis van den oorlog op Java", blz. 233, van den Javaanschen guerilla geeft:

„De Javaan, hoe log en loom sommigen hem meenen te zijn, is onoverwinnelijk in zijne wijze van den oorlog te voeren. Hij doorklieft de stroomen, beklimt de bergen, kloutert tegen steilten op, houdt zich verscholen in wonden en wildernissen, waar hij van boombladeren kan leven, — belaagt zijnen vijand in bergpassen en holle wegen en overvalt hem in kreupelhout of dicht begroeide dorpen. Vermoeienis kent hij niet. In vrede een gedwee en vreedzame landbouwer, is hij in den oorlog een echte guerilla. Hem in vervolging af te matten, ware slechts zich zelve te dooden. De ongelooflijk

lange marschen onder de brandende in zenith staande zon, door onder water staande rijstvelden, langs steile steenachtige bergpaden, soms door dagen lang onafgebroken nederstortende tropische plasregens; het nachtelijk verblijf onder den blooten hemel, soms op natte doorweekte gronden en modderig terrein, en geheele ontbeering van alles, wat tot veraangenaming van het beschaafde leven en tot vertroosting in ellende kan strekken: dit alles kan de Javaan gereedelijk uithouden, maar de Europeaan bezwijkt er door, zonder zelfs een vijand gezien te hebben."

Is dit niet alles ook, plus zijne meerdere dapperheid en doodverachting, op den Atjeher toepasselijk? En toch heeft men zich laten verlokken tot het verlaten van de eenige goede taktiek, die den tegenstand van het Atjehsche volk binnen een niet al te groot verschiet had kunnen breken en het volk tot onderwerping doen komen. Wat men moge voorgegeven hebben van de tegenovergestelde taktiek, thans blijkt voldoende dat met gestadige agressie niet de resultaten bereikt worden, welke men daarvan voorspiegelde; dat zij als 't ware het verzet aanmoedigt en de onderwerping verwijdert, en dat, zoo omgekeerd, het gewenschte resultaat al niet spoediger ware bereikt door het stelsel van pacificatie, zeer zeker dit stelsel verre minder aan menschenlevens en geld zoude hebben gekost.

Het zoude onjuist zijn zoo men ontkende dat sedert 1874 niet groote vorderingen op de gezindheid van het volk om zich te onderwerpen gemaakt zijn; doch even onjuist zou het zijn die aan de agressieve staatkunde toe te schrijven. In de onderhoorige landschappen zijn nagenoeg al de hoofden tot de erkenning der souvereiniteit van Nederland toegetreden. In de sagie der XXV en XXVI Moekims heeft dit reeds met een vrij groot aantal hoofden plaats gehad, zoo niet door allen feitelijk dan toch indirect, in zoo verre dat zij niet meer in gewapend verzet zijn en aan de vijandelijkheden geen deel meer nemen. Van het aanstellen van een Sultan hoort men

niets meer, hetgeen dan ook feitelijk onmogelijk is geworden door de verovering van den kraton met al de den Sultan persoonlijk toekomende landen en de verklaring van den Regeerings-Commissaris, dat het land, door het recht van verovering eene bezitting van het Nederlandsch Gouvernement geworden, door dat Gouvernement bestuurd zal worden. De radja van Pedir, die de grootvader is van den wettigen erfgenaam van het Sultanaat, heeft zich onderworpen en daardoor feitelijk afgezien van zijne pretentie om de rechten van zijn kleinzoon met de wapenen in de hand te ondersteunen.

Dit alles is evenwel niet het gevolg der agressie. Al die hoofden hadden reeds vóór mei 1874 van hun verlangen om zich te onderwerpen kennis gegeven. Als de uitvoering daarvan niet spoedig op den uitgedrukten wensch gevolgd is, moet dat toegeschreven worden aan de besluiteloosheid en traagheid, die de handelingen en verrichtingen van Oostersche volken eigen is. In den bijzonderen toestand, waarin het volk verkeerde, werd die besluiteloosheid nog gevoed door de mogelijkheid, dat de tijd een voor hen gunstigen omkeer zou kunnen teweeg brengen, en de vrees voor wraak waaraan zij dan van wege hunne meer tot verzet gezinde landgenooten zouden blootstaan.

Het is dus niet te verwonderen dat er veel tijd heeft moeten verloopen vóór dat de toetreding feitelijke uitvoering heeft kunnen bekomen. Maar die feitelijke toetreding toe te schrijven aan de agressie, die in 1875 en 1876 plaats had, zou eene dwaling zijn en de waarde miskennen van het goede dat ons bestuur reeds elders heeft voortgebracht en niet onopgemerkt kan zijn gebleven. Immers, overal waar de hoofden en het volk zich aan ons gezag onderworpen en de wapenen nedergelegd hebben, zooals in een aantal landschappen aan de Oost-, Noord- en Westkust, is veiligheid en meerdere welvaart op den vorigen stand van zaken gevolgd. Hoe groot de nationale haat ook zij, kan toch de opmerking niet zijn

weggebleven dat onder de Nederlandsche vlag een betere toestand heerscht dan vroeger.

In het eerste stuk der nieuwe reeks „Aanteekeningen over onze Indische financiën", maakt de heer E. de Waal, op blz. 207, over de beëindiging van den Javaschen oorlog sprekende, de volgende merkwaardige opmerkingen:

„Hetgeen ons verder den zege deed behalen, was onze meerdere krijgstucht, betere wapening, verstandiger overleg en daarnaast vredelievendheid, edelmoedigheid jegens den bekeerden vijand. Onze vredelievendheid trok den kleinen man, den landman aan. Deze, door de andere partij tot den oorlog opgezweept, hoorde liever naar onze vermaning om zijn 's weegs te gaan, om den arbeid te hervatten, dien hij boven den oorlog verkoos, zoodra hij maar de zekerheid erlangde dat wij hem tegen de opstandelingen zouden beschermen. Onze edelmoedigheid lokte de aanzienlijke hoofden van Dipo Negoro uit, wanneer zij den strijd moede waren, bij ons rust en een onbezorgd en geëerd bestaan te zoeken. En allengs werden zij dien moede toen zij hun verwachtingen niet spoedig vervuld zagen. Ook de ontwikkelde Inlander houdt in den regel niet lang vol. Dipo Negoro maakte op den regel eene zeldzame uitzondering."

Zouden de Atjehers voor die edelmoedigheid, die vredelievendheid minder vatbaar zijn, en slechts zij de ware snaar hebben gevonden, die beweren dat het zwaard en het vuur de middelen zijn om de onderwerping te bekomen? De ondervinding heeft dat nu reeds anders geleerd, of heeft men, naar hunne zienswijze, nog niet genoeg met die geesels gewerkt? Men wijst op de verbittering der Atjehers, die aan velen der onzen den dood en verminking heeft veroorzaakt, maar men behoeft niet veel scherpzinnigheid te bezitten om daarin het onvermijdelijk gevolg te bespeuren van de verwoestingen, die door ons in de sagies der XXV en XXVI Moekims zijn aangericht, waar niet minder dan 230 dorpen of kampongs zijn in de asch gelegd. Vele, wellicht het mee-

rendeel dezer kampongs werden verbrand, zonder dat daarvoor noodzakelijkheid bestond, niet omdat zij zich verdedigden, want de meeste waren verlaten; maar omdat zij tot schuilplaats konden dienen van vijandelijke partijgangers. Toen in Mei 1876 Biloel-zuid bezet zou worden, gaf de militaire en civiele bevelhebber de namen op van 24 kampongs, die verbrand moesten worden en allen verlaten waren. De verbrande kampongs behoorden tot de IX Moekims van de sagie der XXV Moekims, en toch geschiedde de vestiging van den post te Biloel-zuid met het oogmerk om den toegang van de sagie XXII naar IX Moekim te sluiten, de bevolking tegen de strooptochten uit de bergmoekim te beschermen en haar tot de terugkeer in hare kampongs te bewegen!

Zou er wel een tweede voorbeeld van dergelijke logica te vinden zijn? En mag men zich verwonderen dat dergelijke verwoestingen groote verbittering tegen onze heerschappij verwekt en de onderwerping verschoven hebben? Als de bevolking, ondanks die verwoestingen, toch nog voor een deel in onderwerping is gekomen, zal het wel geweest zijn omdat, naast die toonbeelden van ruw geweld, er ook andere zijn, die eene betere toekomst beloven, en zij, tot het voortzetten van den oorlog ongezind, de voordeelen van orde en veiligheid voor personen en goederen wenscht deelachtig te worden, die men onder onze heerschappij bespeurt, overal waar ons bestuur de bovenhand heeft.

Na de telegrammen die t/m den 10 September in de Staatscourant zijn opgenomen is niets meer van de operatiën vernomen. Die berichten behelzen de inname van Senelope en Moentassie, de verblijfplaats van Habib Abdoel Rachman, die van Anak Batoe, de woonplaats van Toekoe Ramah Setia, een ons zeer vijandig hoofd, en de vermeestering van Tjot Lepong en Tjot Gloempang, de eerste kampongs aan de grens van de VII Moekims, met een verlies te samen van 14 dooden en 147 gewonden; zoomede dat de Habib

PERPUSTAKAAN NASIONAL

en Toekoe Bait stappen tot onderwerping zouden hebben gedaan.

Met het oog op de groote moeielijkheden om de ageerende troepen te proviandeeren, de gekwesten en zieken te evacueeren verwondert ons die stilstand in de operatiën niet, want de moeielijkheden nemen toe naar gelang de afstand van de hoofdmagazijnen grooter wordt. Eenmaal tot den tocht in XXII besloten hebbende, die gelijk wij reeds gezegd hebben, ook ons, na den stouten inval van Habib, onvermijdelijk is voorgekomen, kan het slechts geprezen worden, dat de tocht niet met overhaasting maar met verstandig overleg wordt uitgevoerd, en, alvorens dieper bergwaarts te gaan, voor een toereikende aanvoer van levensmiddelen en oorlogsbehoefte naar de tijdelijke depôtplaats worden gezorgd.

Om een begrip te geven van de moeielijkheden die overwonnen moeten worden, wete men, dat van 23 Juli, begin der operatiën, tot den 25 Augustus niet meer dan ongeveer $1^1/_2$ uur gaans is afgelegd kunnen worden, want Moentassie en Anak-Batoe liggen ongeveer op dien afstand van Oeleh-Karang en Lambaroe, de punten van uitgang; dit maakt dus in 32 dagen ongeveer 8 kilometers. Onze troepen genieten de wellusten van Capoea niet, zoodat aan onnoodige traagheid niet gedacht kan worden. Hieruit kan men den maatstaf van krijgskunde afleiden van hen, die in eenige openbaar gemaakte beschouwingen een tocht naar XXII Moekims, reeds jaren geleden, toen onze kennis van het land geringer en onze stellingen minder vooruitgeschoven waren, als eene gemakkelijke uit te voeren operatie deden voorkomen.

De mogelijkheid bestaat dat het overbrengen van den oorlog in de vijandige sagie meerdere der hoofden, die reeds tot toetreding overhellen, zooals Panglima Polim, Toekoe Bait en anderen tot spoediger uitvoering zal nopen. Immers, vóór Maart 1877 hadden die hoofden reeds hun verlangen te kennen gegeven om zich te onderwerpen. Uit het door den Minister van koloniën medegedeelde, in de zitting der tweede

kamer van 15 Mei 1877, op de interpellatie van den heer Fransen van de Putte, blijkt toch dat in de maand October 1876 door zeer vertrouwbare bron, namelijk van den maharadja van Djohore vernomen was, „dat niet alleen de bevolking, maar ook de hoofden naar den vrede verlangden." Dat Panglima Polim zich onderwerpen wilde, is mede gebleken uit een brief, dien hij geschreven heeft aan den assistent-resident de Scheemaker. Hij zeide daarin, dat hij tot vrede en vriendschap met het Nederlandsche Gouvernement wenschte te komen. De brief werd niet aan den militairen en civielen bevelhebber gericht, wordt gemeld, omdat de Scheemaker hem in Juli 1876 door tusschenkomst van den radja van Pedir had doen uitnoodigen zich te onderwerpen en daartoe zijne bemiddeling had aangeboden [1]).

Wat hiervan zij, in het afgetrokkene kan het goed zijn

---

[1]) Toekoe Bait beeft reeds den 18 Maart 1874 een zijner hoeloebalangs, Toekoe Panglima Tjoet, met zijn tjap (zegel) in blanco, dienende tot geloofsbrief, aan den toenmaligen Opperbevelhebber en Regeerings-Commissaris gezonden, met de mondelinge verzekering dat hij tot onderwerping geneigd en bereid was zich naar Kotta Radja te begeven, indien hem door een schrijven van Sedi-Tahil vrijgeleide werd verzekerd.

Die stap heeft, hoezeer het vrijgeleide gegeven werd, geene gevolgen gehad en ook weinig vertrouwen in een dadelijk gevolg ingeboezemd. Hij gaf echter stof tot nadenken en bevestigde het reeds te voren ontvangen bericht dat er oneenigheden tusschen de oorlogvoerende hoofden gerezen waren. Er was op gerekend, dat de verbreking van de eenheid van bestuur en de verbrokkeling der integriteit van het rijk die oneenigheid zoude in het leven roepen. Het was in het belang onzer staatkunde te Atjeh het beginsel toe te passen van „Verdeel om te heerschen". Daarom moest ook de agressie niet langer volgehouden worden dan volstrekt noodig was om eene veilige vestiging te bekomen. Immers, zoolang de strijd duurde zouden de partijen hunne verdeeldheid hebben op zijde gezet, om den gemeenschappelijken vijand het hoofd te bieden. De verdeeldheid zoude zijn toegenomen, als wij den strijd hadden gestaakt en, even als ter Westkust van Sumatra, het gevolg hebben gehad, dat één der partijen, vermoedelijk de zwakste, onze hulp zoude hebben ingeroepen. Dit was het doel der politiek van afwachting.

den hardnekkigen tegenstander zelf den geesel des oorlogs, dien hij zoo lang gezwaaid heeft, te doen gevoelen. Doch alles hangt af van de middelen waarover men beschikt. Wordt echter geen succès behaald, dan valt men van kwaad tot erger, dan moet men de XXII Moekims bezet houden of terugtrekken. In het eerste geval worden we gedwongen tot eene machtsontwikkeling en tot uitgaven, die op den duur niet zullen zijn vol te houden; in het tweede geval zal de eindbevrediging nog langer verschoven worden, want de vijand zal den terugtocht voor machteloosheid houden. In beide gevallen zal men het zich berouwen den gematigden weg van afwachten verlaten te hebben. De tochten naar Samalangan en Gedoeng, vooral de laatste, die de inval van Habib Abdoel Rachman mogelijk maakte, zoomede de vestiging van den post te Malaboe, die bijgedragen heeft den hoofdzetel te verzwakken, zullen dan blijken niet alleen krijgskundige, maar ook staatkundige fouten te zijn geweest.

De groote fout is en blijft dat men te veel in eens heeft willen doen, en van het geweld heeft willen verkrijgen, wat men door verstandig overleg van den tijd had kunnen bekomen. „Waarom," vroeg een invloedrijke, bejaarde Inlander op een onzer buitenbezittingen, „waarom wacht de Compagnie niet geduldig haar tijd af? Doet zij dit, dan worden de Atjehers vermoeid, krijgen onderling twist en roepen zelf hulp in, en dit te eerder naarmate zij meer gewoon zijn geraakt aan het gezicht der Hollandsche ringits (rijksdaalders)." In 1875 was de toestand van dien aard, dat men door af te wachten alles had kunnen verkrijgen, als men zich tevens te Kotta Radja had ingericht op een voet om daar alle middelen voor eene duurzame vestiging allengs te vereenigen en de evacuatiën en periodieke aflossingen onnoodig te maken. Het land toch is niet ongezond, mits er veiligheid genoeg heersche om een rustig verblijf mogelijk te maken en niets was gemakkelijker dan zich die te verschaffen, wanneer men de agressie gestaakt had en de neigingen van overmoed des

vijands, als hij die door aanvallen op onze stelling aan den dag legde, op duchtige wijze te straffen.

Het is onnoodig hierbij langer stil te staan na het voortreffelijk betoog van den heer G. H. van Soest in het Maartnummer 1877 van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indie. 't Kan echter nuttig zijn te herinneren hoe al wat te Atjeh gebeurt eene treffende gelijkenis heeft met de gebeurtenissen van 1823 tot en met 1833 ter Sumatra's Westkust. Men heeft daar ook eene periode gehad dat men onzerzijds, door aanvankelijke successen, meende onbedacht te kunnen voortgaan het geheele land te bezetten, totdat het afloopen van een aantal onzer posten, weder alles deed verliezen, wat men in overhaasting gewonnen had en de oogen deed openen. Wel had de kommandant van het leger, generaal H. J. J. L. ridder de Stuers, die zelf resident en militaire kommandant aldaar geweest was en van 1825 tot 1830 met niet meer dan 500 man het land in rust had gehouden, tegen het onvoorzichtige voorthollen gewaarschuwd, doch vergeefs. De resident en militaire kommandant werd door den Gouverneur-Generaal in zijne snelle veroveringen gesteund. De Gouverneur-Generaal ging nu zelf naar Padang om de operatiën te leiden; maar hij stootte het hoofd te Matoea. Terugkeerende, was hij verstandig genoeg om milde instructiën achter te laten, geschikt om het volk te verzoenen en, hoewel hij de verovering van het land tot aan de rivier van Singkel als einddoel voorschreef, stelde hij daarvoor eene tijdruimte van 25 jaren, die later door den Minister van koloniën J. C. Baud op eene eeuw gesteld is.

Kennelijk was het doel daarvan, om zich den tijd tot het voorbereiden der noodige operatiën te gunnen, geene tweede te ondernemen vóór de eerste goed geconsolideerd was en niet de middelen te overschrijden, die in redelijkheid konden worden toegestaan. Dit beginsel was ook, in andere bewoordingen, ten aanzien van Atjeh nedergelegd in de, door den Koning goedgekeurde, in overleg met den Raad van State

ontworpen regeling van 2 Februari 1874. Ware daarvan niet afgeweken, dan zou de oorlog met Atjeh zeker de teleurstellingen niet hebben veroorzaakt, die hij nu geeft.

Naast het onvoldoende van het beginsel om den oorlog krachtig door te zetten, gelijk de ondervinding het tot dus ver geleerd heeft, staat ook het nadeelige gevolg dat de Indische Regeering en het Opperbestuur de leiding uit de hand hebben gegeven en niet meer bij machte zijn om het misbruik, dat van het leger en de schatkist gemaakt wordt, te beperken. De militaire bevelhebber te Atjeh beschikt thans nagenoeg onbegrensd over een en ander. Zijn tocht naar Gedoeng, die den inval in de XXV Moekims mogelijk maakte en tot het zenden van drie bataillons versterking dwong, strekte daarvan tot bewijs. Het „laissez faire" schijnt zoo diep wortel te hebben geschoten dat de uitputting der schatkist en de machteloosheid om het leger voltallig te houden, in spijt van de hooge handgelden, die worden verstrekt, het lage gehalte en de vreemde elementen, waarmede men zich moet te vreden stellen, niet eens de oogen opent.

In 1877 werden 3046 Europeesche militairen uit Nederland naar Indie gezonden; daarvan waren 884 Nederlanders, 299 Duitschers, 996 Belgen, 658 Franschen, 10 Elzassers, 52 Zwitsers, 13 Oostenrijkers, 12 Italianen, 1 Rus, 1 Deen, 115 Luxemburgers, 4 Zweden, 1 Pool. In een dagorder, van 6 April 1878 n° 15, voor het Indisch leger komt een staat voor der in 1877 uit het leger verwijderde personen, die, wegens de wijze waarop zij uit den dienst zijn geraakt, niet meer voor den krijgsdienst te land of te water mogen worden aangenomen. Hun getal bedraagt 279 personen, waarvan 2 Afrikanen, 2 Amboneezen, 30 Belgen, 5 Duitschers, 30 Franschen, 70 Inlanders, 75 Nederlanders, 1 Noor en 3 Zwitzers.

Het verschil in de kosten van den oorlog is merkwaardig genoeg om de aandacht te trekken. In 1873 en 1874 waren de uitgaven, die een rechtstreeksch gevolg van den oorlog zijn (eerste en tweede expeditie):

in 1873 . . . . . *f* 5,807,000.66
„ 1874 . . . . . „ 8,152,956.10

en voor uitgaven die met den oorlog in verband staan en op andere posten der begrooting voor het departement van oorlog voorkomen:

in 1873 . . . . . *f* 1,167,032.—
„ 1874 , ... „ 1,587,000.—

dus voor de beide jaren en de beide expeditien te samen *f* 16,713,991,76.

In 1875 ruim *f* 21 millioen,
„ 1876 „ „ 26½ „

terwijl de uitgaven in verband met den oorlog, op andere begrootingsposten ten laste van het departement van oorlog gedaan, voor 1875 en 1876 nog niet bekend zijn.

In de memorie van antwoord van den Minister van koloniën op het voorloopig verslag der begrooting van Nederlandsch Indie voor het dienstjaar 1878 wordt beweerd: „dat het verschijnsel dat de oorlog in 1875 en 1876 veel meer gekost heeft dan in 1874, niet zoo moeielijk te verklaren is als het voorloopig verslag onderstelt. Toen de generaal van Swieten Atjeh verliet, bleef daar eene bezetting van slechts 138 officieren en 3005 minderen achter. Maar die bezetting is steeds uitgebreid moeten worden. Den 1 Maart 1875 was de formatie 219 officieren en 5341 minderen; den 1 Maart 1876, 332 officieren en 7944 minderen; en den 1 Maart 1877, 351 officieren en 9235 minderen. Deze cijfers helderen, volgens den Minister, het aangeduide verschijnsel reeds voor een goed deel op, vooral wanneer men daarbij in het oog houdt dat altijd dóór evacuatiën op groote schaal hebben plaats gehad, die natuurlijk gepaard moesten gaan met gestadigen aanvoer van aanvullingstroepen; dat dus de kosten van het troepen-transport steeds zijn gestegen; dat alles wat voor de huisvesting der troepen noodig was in Atjeh moest worden aangevoerd; dat het aantal onzer posten steeds is vermeerderd en in al de posten troepenlogies moest worden aange-

bracht; dat ook het aantal werklieden steeds is moeten worden uitgebreid."

Door deze verklaring is reeds indirect de wijze hoe de oorlog wordt gevoerd veroordeeld. Wat heeft men met die 351 officieren en 9235 minderen voor de onderwerping van het land uitgevoerd? Wat heeft men voor de f $26^1/_2$ millioen, plus hetgeen nog op andere hoofdstukken der begrooting is uitgegeven, verkregen? De Minister ziet echter over het hoofd dat de tweede expeditie niet met 138 officieren en 3005 minderen is begonnen en de kosten dus niet over dat cijfer moeten worden berekend. De tweede expeditie was sterk 389 officieren en 7888 minderen met 3565 vrije koelies en dwangarbeiders; daarvan is eene brigade sterk 109 officieren en 2438 minderen in reserve gebleven tot na de verovering van den kraton. De kosten van den oorlog over dat tijdvak moeten dus over minstens een gelijk getal troepen als 1876 berekend worden. Maar gaat men het effect na, dat met twee derden van de sterkte in het zooeven genoemde jaar verkregen is [1]), dan zal de schaal wel aanzienlijk overhellen naar het jaar 1874. Met minder kosten en minder troepen is de kraton genomen en zijn vele der onderhoorigheden onderworpen.

Maar de meerdere sterkte der troepenmacht kan op zich zelve dat groote verschil in de kosten niet uitmaken. De kosten toch waarvan sprake is betreffen de meerdere kosten voor den oorlog boven die, welke aan tractementen, soldijen, vivres, kleeding en verpleging worden betaald, die evenzeer plaats hebben te Java of waar de troepen zich bevinden. Rekent men dat onder de kosten van 1873 en 1874 ook begrepen zijn, die voor uitzending van een vrij aanzienlijk getal officieren en manschappen, van materieel en andere oorlogsbehoeften, waaraan in Indie gebrek was, en dat hetgeen bij den aanvang der expeditie nog moest veroverd en behaald

[1]) De oproeping der reserve-brigade heeft plaats gehad om de geleden verliezen in het effectief der twee ageerende brigaden aan te vullen.

worden vrij wat meer inspanning kostte dan hetgeen na het vertrek der hoofdmacht slechts behouden behoefde te worden, dan valt het onevenredige der uitgaven nog meer in 't oog.

Niet alleen zijn de hoogere uitgaven door hetgeen daarvoor verkregen is niet gerechtvaardigd; maar naar hetgeen men daarvan verneemt, schijnt het zeker dat, wanneer men een critisch oog kon slaan in de maandstaten der buitengewone uitgaven, verstrekkingen en afkeuringen, men curieuse blijken van geldverspilling zoude aantreffen. Het is onnoodig hieromtrent in de bijzonderheden te treden, welke in Indie ten nadeele der reputatie van de betrokken personen, misschien ten onrechte, besproken worden; doch enkele feiten, die niemand zullen benadeelen en toch het bewijs leveren van roekeloos omspringen met 's lands geld, welke aan de Regeering bekend moeten zijn, mogen hier eene plaats vinden.

Om zich van werkkrachten, die te Atjeh geheel ontbraken, te verzekeren, heeft men de immigratie van Chineezen, meestal ambachtslieden, aldaar bevorderd. Men is daarin zoo goed geslaagd, dat op ultimo Mei 1876 reeds 973 personen van dien landaard te Kotta Radja aangekomen waren. Die, welke zich verbonden hebben voor de gouvernements-werken te arbeiden, bekomen huisvesting, voeding en geneeskundige behandeling op kosten van den Staat. Niemand zal het wraken dat er eenige offers gebracht werden om de immigratie aanlokkelijk te maken; maar of het daarbij noodig was de arbeiders overdreven werkloonen toe te kennen, is eene andere vraag. 't Is gebleken dat, boven de huisvesting, voeding en verpleging, een tuinman verdient van *f* 2.50 tot *f* 3.— daags, een timmerman van *f* 6.— tot *f* 10.— en een prauwervoerder tot *f* 7.50.

De vivres, die in natura verstrekt worden, hadden, luidens een officieel rapport van den militairen en civielen bevelhebber, volgens aannemingsprijs, eene waarde van *f* 1.87 tot *f* 2.02 daags. De voeding was echter slecht, omdat de Chineezen aan eene andere schaftorde gewoon zijn en geene waarde

stellen in rundvleesch, gedeeltelijk ook omdat de Chineezen in hun geboorteland, als zij ongehuwd zijn, in restauratiën eten en nu met de in natura ontvangen vivres geen weg wisten. Dit gaf een Chinees aanleiding tot het aanbod om het leveren van voeding à *f* 0.60 daags op zich te nemen, hetgeen aangenomen werd en eene besparing gaf van *f* 1000 per dag. Er moeten dus, naar die besparing te oordeelen, ruim 700 Chineezen op kosten van den Staat gehuisvest, gevoed en verpleegd zijn geworden, aan welke bovendien nog aanzienlijke werkloonen werden betaald.

De militaire genie is met dat soort van werklieden niet ingenomen. Zij klaagt over hun onwil en ongehoorzaamheid en heeft voorgesteld er geene meer te ontbieden [1]). De militaire en civiele bevelhebber heeft dit voorstel echter afgewezen, omdat er nog te veel moest uitgevoerd worden en hij het getal werklieden niet wilde verminderen. Hij heeft echter, meenende dat gebrek aan kennis der taal, bij de officieren der genie en de werklieden wederkeerig, oorzaak van het misverstand en den onwil was, twee Chineezen als opzichters over de werklieden aangesteld, één te Oeloe-leh en één te Penajong, op eene bezoldiging van *f* 200 's maands, die tot *f* 300 kan gebracht worden. Deze opzichters, waarvan het nut vrij twijfelachtig is, bekomen dus hooger bezoldiging dan de over de Chineezen aangestelde administratieve hoofden (luitenant-Chineezen) en kunnen spoedig evenveel bekomen als het eerste hoofd, de kapitein-Chinees. Er zijn namelijk te Kotta Radja over de Chineesche bevolking, volgens oud Indisch gebruik, aangesteld één kapitein- en twee luitenants-Chineezen op eene bezoldiging, de eerste van *f* 300, de andere van *f* 150 's maands.

Het is vermoedelijk aan de aanzienlijke werkloonen te wijten, dat de werken door de militaire genie uitgevoerd zoo hoog te staan komen. In het dagblad het Vaderland van 9 Oc-

[1]) Dit ziet op het jaar 1876; van lateren tijd is niets meer vernomen.

tober 1876, las men, dat de woning van den burgerlijken ambtenaar in Kotta Radja, die door de militaire genie is gebouwd, *f* 15,000 heeft gekost, terwijl de veel betere woning van den controleur te Oeloe-leh bij aanneming voor *f* 6000 is geleverd. Aan de juistheid van die bewering valt niet te twijfelen, vermits het uit officieele rapporten blijkt, dat een aannemer te Penang de levering en het oprichten op de plaats hunner bestemming van vier controleurs-woningen aangenomen heeft voor *f* 18,400 of *f* 4600 elk. De levering eener kantine te Oeloe-leh nam hij aan voor *f* 13,000, die van Kotta Radja voor *f* 45,000, en eene societeit voor de officieren en ambtenaren voor *f* 30,000.

Een ander bewijs van het betalen van overdreven hooge loonen vindt men in het maken van den weg van Kotta Radja naar Oeloe-leh, op eene lengte van ongeveer 4 kilometers en eene grondverplaatsing van ongeveer 8000 kubieke meter, voor *f* 16,000 of *f* 2.— per kubieke meter, waarvoor op Java *f* 0.25 wordt betaald, niet in heeredienst, doch in vrijen arbeid. Aangezien een goede werkman, bij matigen arbeid 3 kubieke meters grond in vlak terrein per dag verplaatsen kan, bedraagt dit een loon van *f* 6 daags, boven voeding, huisvesting en verpleging.

Een ander voorbeeld vindt men in het encadreeren van 2500 bannelingen door gepensioneerde officieren, onderofficieren en korporaals. Zij zijn verdeeld in vijf afdeelingen, elk van 500 man. Bij elke afdeeling zijn een kapitein, twee luitenants, een adjudant-onderofficier, elf sergeanten en twintig korporaals. Een kapitein bekomt, met inbegrip van vivres, enz. *f* 8041.23$^1/_2$, elke luitenant *f* 4780.85, elke adjudant-onderofficier *f* 1988.35, elke sergeant *f* 807.06 en elke korporaal *f* 386.67$^1/_2$, of allen te samen *f* 181,012.42$^1/_2$. Dit maakt dus voor elk hunner meer dan een actief dienende in denzelfden rang. Rekent men dat elke banneling den Staat wel *f* 0.50 per dag aan soldij, voeding, kleeding, huisvesting en verpleging zal kosten, dan zijn de jaarlijksche uitgaven voor het waar-

schijnlijk toch nog gebrekkige transportwezen tusschen ƒ 600,000 en ƒ 650,000.

In al het opgenoemde is bij ons van malversatie geen gedachte, maar op zuinig beheer mag het ook geen aanspraak maken. Trouwens, geldverspilling ligt op den weg van alle gejaagde en zonder het vereischte hoogere beleid aangevangen ondernemingen. Op Atjeh is maar al te zeer van toepassing geworden het ware woord: „Faites de la bonne politique et vous aurez de bonnes finances." Dat de finantiën van Nederland thans niet goed zijn, behoeven wij niet te betoogen; dat de wijze van den oorlog op Atjeh te voegen daarvan de eenige oorzaak is, volgt, naar wij meenen, van zelf uit deze onze beschouwingen, evenzeer als daarin opgesloten ligt eene vingerwijzing naar den weg, die men had kunnen inslaan en die men, na algeheele uitputting, toch gedwongen zal worden eindelijk te bewandelen.

Het voorafgaande was reeds geschreven en gereed ter perse te gaan, toen de maileditiën van het Bataviasche Handelsblad van 9, 12 en 21 Augustus ons onder de oogen kwam, en wij uit de Staats Courant van den 27 September door een Regeerings telegram vernamen: dat Habib Abdoel Rachman zijn verlangen heeft te kennen gegeven, om zich van Oelee-leh naar Arabië in te scheepen; dat Toekoe Bait dat voornemen ondersteunt en bezig is de hoofden der sagie XXII Moekims tot gemeenschappelijke onderwerping over te halen, en sommige hoofden de neiging hebben te kennen gegeven zich afzonderlijk te onderwerpen, hetgeen reeds gedaan zou zijn door Toekoe Imam Sebréh, en dat de gezondheidstoestand der ageerende troepen zeer voldoende is.

Wij verheugen ons zeer met dit bericht en hopen, dat het bevestigd zal worden, en later niet blijken zal eene list te zijn geweest, om tijd te winnen, ten einde uit eenen neteligen toestand te geraken. Het kan echter ook goed gemeend zijn, en zoo het dan in de gevolgen ook niet zoo veel omvattend mocht zijn, als uit het Regeerings bericht, gelijk het gegeven is, is op te maken, dan kan het succès toch nog groot genoeg zijn, om er voordeel uit te trekken en eene geheele omkeering in de tot dus ver gevolgde staatkunde met Atjeh te doen aannemen.

Het eerste gevolg zoude o. i. moeten zijn om de agressie, maar dan ook consequent en streng doorgezet, te doen ophouden en zich tot het defensieve te bepalen. En het tweede gevolg, om tot de geconcentreerde militaire stelling terug te keeren met opheffing van al de posten in de liniën buiten den kraton. Hoe dit zou moeten geschieden, na de vele wijzigingen, die, blijkens het Bataviasch Handelsblad, aan onze vestiging gebracht is, zullen wij ons niet aanmatigen van hier uit aan te geven. Wij bepalen ons te kennen te geven dat de wijze, zooals die op bladz. 706 van de mail-editie van het Bataviasch Handelsblad van 21 Augustus 1878 is opgegeven, ons wel aannemelijk voorkomt, als wij ons van de beschrijving, die in de nummers van 9, 12 en 21 Augustus voorkomt eene goede voorstelling hebben gemaakt.

De heer Haakman, hoofdredacteur van het Bataviasch Handelsblad, is zelf naar Atjeh gegaan om, naar aanleiding der vele tegenstrijdige berichten, die van het terrein van den oorlog kwamen, zich persoonlijk van den waren stand van zaken te overtuigen, en heeft daarvan een zoo heldere en kalme beschrijving gegeven, dat zij ons voorkomt even duidelijk en leerzaam voor den militair, als geloofbaar voor onpartijdige lezers te zijn.

Wat ons in die beschrijving pijnlijk getroffen, ja ten hoogste verbaasd heeft, is de schets, waaruit blijkt dat de

kraton, deze, wij durven het met volkomen vertrouwen zeggen, onneembare, stormvrije en door kanon niet te openen veste, ontmanteld en onverdedigbaar gemaakt is. Wij hebben vergeefs in de koloniale verslagen naar een zweem van bericht dezer onverantwoordelijke sloping gezocht, en vertrouwen, dat de Indische Regeering en het opperbestuur zich niet zwijgend daarbij zullen nederleggen.

Dat sterke punt, waarin eene bezetting van eenige honderdtallen manschappen de ernstigste aanvallen trotseeren kon, is nu tot een onding herschapen, dat aan zijne verdedigers zoo weinig vertrouwen inboezemt, dat de 900 man sterke bezetting, tijdens den inval van Habib Abdoel Rachman op den 22 Juni in de IV en VI Moekims, het ongeraden achtte de nog gespaarde lage borstweeren te bezetten en besloot in carré, op het terreplein der enceinte, den aanval af te wachten.

Volgens de beschrijving van den heer Haakman, is de levende bamboe doerie pagger (doornhaag) van 4 meter dikte, die op de berm stond, — dit voortreffelijke en zekerste van alle chicane middelen, om eene enceinte stormvrij te maken, geheel weggenomen; zijn de 3.70 tot 6 meters hooge en 10 tot 12 meters dikke wallen der noorder- en wester-facen in borstweringen veranderd, zóó laag en zóó onbeduidend, dat de officieren van een wandelrid te huis komende, om zich eenen omweg te sparen, met hunne kleine paarden er over heen springen, en die, der naar den vijand gekeerde, ooster- en zuider-facen geheel weggenomen, hetgeen zonde zijn geschied, om de noodige aarde te vinden voor het dempen der 6 meters breede en 2 tot 3 meters diepe grachten [1]). De heer Haakman schrijft die ontmanteling toe aan den roes der

[1]) Zie voor de kennis van den kraton zooals hij in 1874 was: „De beschrijving van den kraton van Groot-Atjeh" uitgegeven op last van den Minister van koloniën, ten voordeele der kinderen van de militairen beneden den rang van officier die te Atjeh het leven lieten.

vredesfictie, welke in het jaar 1877 aangenomen is. Doch wij kunnen dat niet beamen, en wel, omdat zoowel de staatkunde als de militaire regel vorderen den toestand van vrede te benutten, om stellingen, die tegen aanranding verzekerd moeten worden, al is het ook in de verre toekomst, in goed verdedigbaren staat te brengen, en dat was immers te Atjeh, meer dan elders in Indie, een onbetwistbaar vereischte. Zelfs de eerbied voor de oudheid dier veste, welke door den generaal de Beaulieu in 1619 beschreven werd, zooals we ze in 1874, op eenige kleine uitzonderingen na, nog gevonden hebben, en de eerbied voor den roem dien het leger door de verovering dier, door de Atjehneezen onneembaar geachte, sterkte verworven heeft had moeten beletten daaraan eene sloopende hand te slaan.

Wij lezen in het 32ste hoofdstuk der Rampspoedige scheepvaart der Franschen naar Oost Indien onder 't beleid van den heer generaal Augustijn de Beaulieu met drie schepen uit Normandyen: „Hij (de Burgt) heeft meer dan een half uur in zijn omkring en is in gestalte langwerpig ront, en van eene gracht omringt, die vijfentwintig of dertig voeten diep en ook zoo breed is, daar men zwarelijk overkomen kan, omdat de wal met haagdoorn bezet is. D'aarde is naar de zijde van de Burgt opgeworpen, daar zij tot wal dient op welks hoogte bambus of dik riet geplant is, dat zoo hoog wascht als essche-boomen, en die zoo dicht en dik staan, dat men niet daardoor kan komen, ja zelfs niet daardoor kan zien. En niemand mag, op verbeurte van 't leven, iets daar afbreken en schenden 't zij van buiten of van binnen, in voege dat toen een der genen die van den koning van Achim in gezantschap naar Holland gezonden had geweest, in zijn wederkeering, zonder aan dit verbod te denken, een klein takje, ik weet niet op welke gelegenheid daar afbrak de koning hem terstond deed dooden. Deze bambus of dat riet blijft altijd groen en de brand kan er niet in geraken. . . . . De wal sluit een deel van een zeer groote hof,

dat voor zijne huizinge is en daar men vierduizend mannen in slagorde zou kunnen stellen. Ik heb er eens driehonderd olifanten gezien."

Waarom men deze sterkte ontmanteld heeft is moeilijk te gissen. Wij denken daarbij echter met weemoed aan het willekeurige, verwoestende, sloopende en niets sparende karakter dien de oorlog in Atjeh genomen heeft, met niets rekening houdende, noch met de haardsteden en kampongs van het volk, dat men onderwerpen en onder ons bestuur brengen wil, met te veld staande of geoogste gewassen, noch zelfs met menschenlevens. Naast schoone bladzijden door den moed van het leger in dezen oorlog aan den dag gelegd, zullen ook donkere bladzijden in de geschiedenis onzer oorlogen in Oost Indiën verrijzen, waarvan de verantwoording komen zal op hen, die ter kwader ure gedreven hebben, om af te wijken van de gematigde beginselen der regeling van 2 Februari 1874.

Wij begrijpen nu de paniek, die op 22 Juli ontstaan is. De toestand was inderdaad zeer gevaarlijk. Want ware de benden van Habib, in plaats van zich in den pas van Baradin te nestelen en naar de IV Moekims te wenden, naar Kotta Radja getrokken, waardoor thans verstaan worden de militaire kampementen en gebouwen die den kraton omringen en insluiten, zooals de vier kampementen te Missou, Pakan-Atjeh, Panteh-Perak en kampong Gedah, die niet geretrancheerd zijn en twee uren gaans in omtrek beslaan, en hadden ze die in den brand gestoken, dan zou het er zeer hachelijk hebben uitgezien, en zou ook de in den kraton in carré opgestelde ontmoedigde bezetting het niet lang hebben kunnen volhouden. De gouverneur van Gedoeng terugkomende, zou wellicht alles verwoest en geene magazijnen, geene levensmiddelen en geene munitiën meer voor zijne troepen gevonden hebben.

Wij zagen met genoegen, dat wij in den heer Haakman een bondgenoot hebben gevonden voor de gematigde staat-

kunde en taktiek die wij altijd in ons tijdschrift hebben aanbevolen en verdedigd. Ook hij is voor het verlaten der tot dus ver gevolgde politiek en taktiek. „Hoe men zich ook wende, zegt hij, er blijft geen andere keuze, dan òf de tegenwoordige politiek en taktiek op te geven, òf het leger te houden op een voet onevenredig aan de Nederlandsche finantiën en militaire krachten. Maar hoe ons prestige gehandhaafd? Eenvoudig weg door op Groot Atjeh niet langer agressief, maar defensief te werk te gaan, met andere woorden: door de linièn en Kotta Radja te slechten, den kraton krachtig te wapenen, een sterk geretrancheerd kamp te Lambaroe en eene flinke sterkte in IV Moekims aan te leggen, en over deze drie sterkten drie duizend man garnizoen te verdeelen."

Wij zijn aangenaam getroffen door, en bedanken hem van harte voor dat goede woord. Het heeft ons te meer verheugd, omdat wij tot dusver voor die verstandige staatkunde weinig sympathie bij de Indische pers hebben gevonden. Bedriegen wij ons niet, dan had zij niets dan bitterheden over voor de generaals, die de Gouverneur-Generaal niet volgen wilden in zijne verderfelijke aspiratien van „oorlog à toute outrance," om niet te spreken van de smaadredenen, die zij ook den opperbevelhebber der tweede expeditie wegens zijne staatkunde en taktiek steeds hebben toegeworpen. Wij hebben echter nimmer gewanhoopt dat de waarheid eindelijk niet zegevieren zoude en daarin den moed gevonden reeds in de vorige maand (Augustus) dit opstel tot bestrijding der „agressieve politiek in Atjeh" te schrijven, doch dat iets te laat gereed kwam, om plaats in ons September nummer te kunnen vinden.

De heer Haakman keurt ook af de vele posten, die aan de kusten zijn aangelegd en nu reeds tot 14 zouden zijn geklommen en te samen eene bezetting eischende van 1600 tot 1800 man, natuurlijk ongerekend hare officieren en zoo moeilijk aan te wijzen officieren van gezondheid. Hij verlangt, op

Edi na, de intrekking van al die posten, die ons een te groot oorlogsterrein te bewaken geven. Wij zijn het volkomen met hem eens, en verwonderen ons er ten zeerste over, dat bij de onmiskenbare noodzakelijkheid, om noch onze strijdkrachten te verspreiden, noch de kosten van de bezetting, zonder bewezene en onvermijdelijke noodzakelijkheid op te voeren, met zoo weinig spaarzaamheid in het vestigen van militaire posten, met al hunne aankleven, is te werk gegaan. Het nut dier posten toch, het is gemakkelijk te begrijpen, weegt niet op tegen de offers aan manschappen en geld die zij eischen, en nog minder tegen de moeielijkheden waarin zij ons door aanraking met de vijandige bevolking bloot stellen. Wij hebben dat reeds in 't licht gesteld bij onze beschouwing over Malaboe. Wanneer eene bevolking of een deel daarvan met zijne hoofden eene bezetting verlangt, om daarin bescherming te vinden voor hunne goede gezindheid onzerwaarts, dan kan het eene vraag worden of het in ons belang is, de kosten te dragen, die er het gevolg van zullen zijn, en meerendeels zal het raadzaam zijn daartoe niet te haastig te besluiten. Maar wanneer de bevolking vijandig blijft, wanneer de bezetting het volk veeleer in onrustige en vijandige spanning houdt dan rust aanbrengt, wanneer de assistent-resident of controleur geen gezag kan uitoefenen, geen invloed op het bestuur kan hebben, waartoe dient dan de invoering van een civiel bestuur gedekt door eene militaire bezetting? Is het dan geen loutere verspilling van krachten, die veel te denken geeft over het gemis van degelijk en verstandig overleg, dat bij het vestigen van het meerendeel dier posten heeft plaats gehad? Veertien bentings in evenveel landschappen aan wier hoofden het zelfbestuur gewaarborgd is en onze tusschenkomst van weinig invloed en geringe waarde kan zijn! De koloniale verslagen hebben daarvan niets gemeld, voor zoo ver wij hebben kunnen opsporen.

De heer Haakman beschouwt de onderwerping der XXII Moekims als eene utopie. Die dat verwachten, zegt hij, ver-

geten dat de Atjehers in den regel geen stand houden en naar verder gelegen stellingen trekken, waar wij ze niet volgen kunnen. Zij vergeten dat zij zulke stellingen dieper in het gebergte bezitten, die in verbinding staan met Pedir, van waar zij al hunne benoodigdheden bekomen kunnen. En zoo het al gelukken mocht, gaat hij voort, de XXII Moekims te onderwerpen zal men dezelfde operatiën weder moeten beginnen tegen de ongerepte XXVI Moekims, waar de geest even vijandig is als in de XXII.

Hij acht het daarom van het hoogste gewicht, om de beslissing, omtrent het doen eener keuze, tusschen het staken der agressie of het in stand houden der legermacht op den tegenwoordigen voet, die meent hij bij handhaving der thans gevolgde politiek en taktiek op eene sterkte van 12 à 13 duizend man zou moeten gebracht worden, de bentings der kustplaatsen medegerekend, niet langer uit te stellen, dan tot aan een tuchtiging der XXII Moekims, hoe dan ook, dat is zoodra de eer der wapenen zal gehandhaafd zijn.

Ziedaar weder een verstandige raad, die geworteld is in het besef, dat er wellicht nimmer eene zoo gunstige gelegenheid zal voorkomen, om zonder aan de eer te kort te doen, terug te keeren tot de politiek van afwachting en taktiek van verdediging, en zulks met intrekking van al de gedetacheerde posten in Groot Atjeh, van welke den 22 Juni gebleken is, dat zij niets afsluiten.

Zal die raad worden gevolgd of iets in die richting worden gedaan? Wij twijfelen er aan. Wij hebben in de zaken van Atjeh gedurende de vier laatste jaren te weinig gezien van hetgeen naar een verstandig beleid lijkt of blijken van hoogere leiding draagt; wij zagen zelfs een volksvertegenwoordiger den Minister interpelleeren, omdat hij hem verdacht aan den oorlog leiding te willen geven of te hebben gegeven, en den Minister zijn recht om dat te doen, als een gevolg der ministeriëele verantwoordelijkheid, immers zoover de leiding van de politiek van den oorlog aangaat, onver-

dedigd laten; wij zagen, om kort te zijn, zoo veel gebeuren wat met eene gezonde staatkunde niet te rijmen is, dat we vreezen dat men ook ditmaal den goeden weg niet zal inslaan, en de beslissing weder zal overlaten aan den niet altijd helderen staatkundigen blik der autoriteiten te Atjeh.

Wij vinden in de angstvalligheid, waarmede vermeden wordt in den gang van de Atjehsche aangelegenheden in te grijpen, eene zonderlinge verwarring van begrippen en van bevoegdheid. Sedert wanneer toch behoort het niet meer tot de rechten en plichten eener Regeering om den oorlog dien zij doet voeren in zijne politieke en strategische gevolgen te leiden, de algemeene richting daarvoor aan te geven, te beslissen of hij offensief of defensief zal zijn, de middelen van allerlei aard, en in de eerste plaats de strijdmiddelen die zij daarvoor beschikbaar wil stellen te regelen of te beperken? Dit alles behoort tot de combinatiën, die uitsluitend van de bevoegdheid zijn van het hoofd van den staat of de landsregeering, en tot dien tak van staatkunde dien Jomini noemt „la politique de la guerre" terwijl de militaire combinatiën, die meer direct de uitvoering betreffen op het oorlogsterrein en van de bevoegdheid van den bevelhebber zijn, behooren tot dien tak dien hij noemt „politique militaire" [1]).

Het heeft ons altijd bevreemd, dat door onze volksvertegenwoordigers zoo weinig acht is geslagen op hetgeen sedert jaren in Atjeh plaats vindt, en o.a. het volksgeweten niet wakker is geworden bij het bekend worden der verwoestingen die door den oorlog zijn aangericht. Enkele malen is daarover eene stem opgegaan, b.v. die van den heer Wintgens, over het verbranden van 60 huizen op den 9 Juli 1876 [2]). De geachte afgevaardigde had kunnen zeggen dat in de maand Mei van hetzelfde jaar 24 kampongs, dus minstens

[1]) „Tableau analytique des principales combinaisons de la guerre," chapitre I, section II.

[2]) Zitting van 26 September 1876.

wel 1000 huizen in de asch zijn gelegd. Maar dergelijke opmerkingen vinden geen weerklank in de vergaderingen der Staten Generaal. Als er gekibbeld moet worden over de vraag of de Minister van oorlog fourage voor één of twee paarden zal genieten, of wel eenige of tientallen guldens meer voor de bezoldiging van een ambtenaar zullen worden vastgesteld dan is de aandacht gespannen, maar over de millioenen die te Atjeh worden verspild voor eenen oorlog, die op verkeerde beginselen wordt gevoerd, is men lijdelijk en bij het vernemen van zoo vele noodeloos aangerichte verwoestingen blijft het volksgeweten slapen.

Wij wenschen zeer dat ons betoog daarin verandering brenge. Dit is niet alleen wenschelijk voor de inheemsche bevolking, maar ook voor ons leger dat eveneens gruwelijk door den agressieven oorlog lijdt. In Juli 1877 waren volgens de Januari-aflevering van het Indische Militaire Tijdschrift sedert April 1873 43 Europeesche en 1 Inlandsch officier gesneuveld of aan wonden overleden, en 185 Europeesche en 3 Inlandsche officieren gewond; 269 Europeesche en 233 Inlandsche mindere militairen gesneuveld en 1194 Europeesche en 1190 Inlandsche minderen gewond, terwijl 48 Europeesche officieren 3057 Europeesche en 1628 Inlandsche minderen aan ziekte zijn overleden, dat geeft dus een totaal verlies van 5280 dooden. De zes laatste maanden van 1877 en het jaar 1878 mederekenende kan dat zonder overdrijving op 8000 gesteld worden, behalve de bannelingen, dat ongeveer een gelijk getal zal bedragen. Aan het verledene is niets meer te herstellen. Wij schrijven ons betoog ook niet om te criticeeren of te laken; doch enkel om de oogen te doen openen en eene verbetering voor de toekomst te doen in het leven roepen.

Wij kunnen dit naschrift niet sluiten zonder ook de aandacht te vestigen op eenige geldverspillingen waarvan de heer Haakman melding maakt. Het nog niet voltooide hos-

pitaal van Pantei-Perak schijnt op eenen ongunstigen bodem gebouwd te zijn en moet daarom verplaatst worden. Het is begroot op eene som van *f* 1.900.000 (zegge één millioen negenmaal honderdduizend gulden) en bevat 56 gebouwen groot en klein, waaronder 22 zalen voor de zieken. Ligt het dan in de bedoeling om te Groot Atjeh voortdurend eene bezetting te behouden van negen à tienduizend man, zooals er nu is? Daarvoor alleen toch kan een zoo aanzienlijk ziekengesticht noodig zijn. Zoo neen, waarom zich dan voor de tijdelijke bezetting niet te vreden gesteld met tijdelijke ziekenzalen, waaraan door vele geneeskundigen zelfs uit een hygienisch oogpunt de voorkeur boven de permanente wordt gegeven, omdat zij meer luchtverversching toelaten en de hospitaal vergiften minder opnemen. Zulke zalen kunnen op Java en Sumatra voor ongeveer *f* 500 gebouwd worden. Stel echter voor Atjeh, wegens de kosten van aanvoer der materialen, op het tienvoudigen dier som, dus *f* 5000 voor elk. Hoe ver zal men dan nog van *f* 1.900.000 verwijderd blijven.

Toen de kolonne Coblijn van Pakan-Badok naar Kroeng Raba trok, om de posten te proviandeeren en den vijand uit den pas te verdrijven, ontwaarde men, dat de weg, die langs den voet van het gebergte aangelegd is, aan de plongeerende vuren van den vijand, die de hoogte bezet heeft, is blootgesteld. De kolonne kreeg spoedig 4 dooden en 49 gekwetsten, waaronder 4 officieren. Deze weg zal nu verlegd worden en de aanleg daarvan is, zegt de heer Haakman, uitbesteed aan eene Chineesche kongsie „voor de bagatel van anderhalve ton." De afstand van Pakan-Badok tot Boekiet Sebong bedraagt, volgens de kaart, 3400 meters, en het gedeelte weg, dat verlegd moet worden, 2800, stel 3000 meters. Het terrein is sawah dus goed geniveleerde bodem, waarin niets anders te doen is, dan rechts en links een greppel of sloot te graven en de aarde op den weg te werpen. Voor dien geringen arbeid wordt dus *f* 50 per strekkende meter betaald. En de maandstaten, waarop dergelijke onbetamelijke uitgaven voor-

komen, worden zoetsappig als deugdelijk aangenomen, en niemand verzet zich daartegen!

Wanneer dit opstel onder de oogen van den Minister van koloniën mocht komen, dan vestigen wij zijne aandacht daarop. Hij zal dan eene andere oorzaak ontdekken voor het groote verschil in de oorlogskosten der jaren 1873/74 en de daarop gevolgde jaren, dan in de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der begrooting voor Nederlandsch Indie over het dienstjaar 1878 is opgegeven.

De druk, dien deze geldverspillingen op de belastingschuldigen legt is echter het eenige nadeel niet dat zij veroorzaken. Als een uitvloeisel van de verkeerde staatkunde, die gevolgd wordt en zijne gebreken in alle vertakkingen van den openbaren dienst overbrengt, als een gevolg van de bekende regel, dat eene verkeerdheid er vele andere in het leven roept, schaden zij ook aan de moraliteit van het leger, aan zijn gehalte, en doen zij het plichtgevoel en de tevredenheid, die zonder bezwaar gevaren en ontberingen doet trotseeren, verloren gaan.

Toen de heer Haakman aan een ontevreden officier opmerkte, dat dan toch de levensmiddelen voortreffelijk zijn, kreeg hij ten antwoord: „Ja, wij krijgen hier alles uit het blik, behalve de ellende, die is altijd versch."

Voor den Nederlandschen lezer voegen wij hier de opmerking bij, dat de provisien uit blikken in Indie voor de beste en fijnste gehouden worden, die te bekomen zijn. En toch had die officier waarschijnlijk gelijk en ligt er een diepen zin in die weinige woorden besloten. Want de eindelooze onrust, waartoe de agressieve politiek en taktiek, zooals zij te Atjeh worden toegepast, het leger hebben veroordeeld met al zijne gevaren, bange en ontmoedigende gevolgen, zijn voor allen, doch vooral en het meest voor hen, die gehuwd en hoofden van huisgezinnen zijn, eene ware kwelling en onafzienbare ellende.

Wij zouden op meerdere voorbeelden kunnen wijzen, ten

bewijs dat het plichtgevoel, de zelfverloochening in het geduldig dragen van ontberingen en gevaren, deze deugd waarmede de militairen zoo gaarne pronken, verloren gaan. Hoe kan dat ook anders, wanneer zij zoo veel zien gebeuren, dat de blijken draagt, dat men het van boven af zoo nauw niet neemt met de eerbiediging van wetten en reglementen, met het leven en de bezittingen van den tegenstander, waar het een ieder vrij staat den brandfakkel te zwaaien en het edele bedrijf van den soldaat in een beulsbedrijf ontaardt.

Men stelle eens naast de kosten van dezen oorlog die van vorige veldtochten. Wij kennen de kosten niet van de oorlogen van Sumatra's Westkust, Bali, Boni, Borneo en andere, maar zien in de „Financieele aanteekingen" van E. de Waal, IIe stuk, bladz 95, dat die van den oorlog van Java van 1825—1830, terwijl er op ultimo 1829 ruim 28000 man in linie waren, ongeveer *f* 25 millioen hebben bedragen. Wij zien niet voorbij dat velerlei oorzaken de oorlogen thans kostbaarder maken dan 50 jaren geleden, maar het verschil tusschen *f* 5 millioen of *f* 26 millioen 's jaars is toch groot genoeg om er de aandacht op te vestigen en te doen zien, dat er schromelijke geldverspillingen plaats hebben.

Wij bedoelen niet dat de voordeelen, die aan de officieren en minderen toekomen, wanneer ze op voet van oorlog zijn, behooren te worden ingekrompen, noch dat ze hen ontnomen moeten worden door den vrede te proclameeren, wanneer het feitelijk nog oorlog is. Wij meenen integendeel, dat al ware de onderwerping ook verkregen en volkomen, de indemniteiten van den voet van oorlog nog lang zullen moeten worden toegelegd, wegens het gemis der behoeften die tot het maatschappelijke leven behooren, die allen van elders moeten worden aangevoerd en nog lang hoog in prijs zullen blijven. Maar de besparingen kunnen gevonden worden door terug te keeren tot de regeling van 2 Februari 1874, door de vestiging te Kotta Radja te reduceeren op p.m. 3000 man, door de intrekking der nutteloos aangelegde posten langs de

kusten, door meer zuinigheid te betrachten in verstrekkingen boven de tarieven, die in den regel niet noodig zijn en slechts de zucht naar overdreven eischen kweeken, door het niet lichtvaardig goedkeuren van afkeuringen en afschrijvingen, waaromtrent schromelijke misbruiken plaats hebben, door niet te spotten met de gezonde beginselen der volkshuishoudkunde, in het toeleggen van overdrevene werkloonen, die niet in evenredigheid zijn van den verrichten arbeid en leiden tot eene schadelijke opvoering der loonen.

En wanneer men dan volstrekt nederzettingen op de kusten hebben wil, die, wij verklaren het ronduit, ons onnoodig voorkomen, waarom dan het burgerlijk bestuur niet opgedragen aan den kommandant van den post of de benting, zooals dit altijd in Indie heeft plaats gehad in pas veroverde landen? Wij zijn volstrekt niet voor het „régime du sabre" en zouden die opdracht ook niet langer wenschen dan volstrekt noodig of nuttig is. Maar het komt geheel overeen met den geest der Indische volken. Als zij voor de overmacht bukken moeten, doen zij het liefst voor hen die hen die overmacht hebben doen gevoelen. Zij onderwerpen zich liever aan eenen officier dan aan eenen burgerlijken ambtenaar. Nu is echter te Atjeh voor de burgerlijke ambtenaren geen gezag uit te oefenen en hebben zij in hunnen werkkring niets te doen, of het weinige wat zij doen kunnen kan even goed worden uitgevoerd door den kapitein of kommandant van den post, die voor zich heeft zijne meerdere ondervinding, wellicht rijpere leeftijd en meer gewoonte om gezag uit te oefenen dan de jonge ambtenaren aan wie het soms moet worden toevertrouwd. En neemt men daarvoor oudere ambtenaren hooger in rang dan controleurs der 2e klasse, dan komt men onwillekeurig tot de vraag of het geene spotternij is bijv. te Malaboe een assistent-resident te plaatsen, die er niets te doen heeft dan eenige spionberichten in te winnen.

Maar het liefst van allen zagen wij vooreerst de aanraking met de hoofden der onderworpen kustlandschappen onder-

houden door onze zeeofficieren en kommandanten der maritieme stations op de verschillende kustlanden. De ondervinding heeft geleerd dat zij daarvoor best berekend zijn, en meer dan diplomatieke aanraking, raadgeving en bemiddeling zal nog voor langen tijd de taak van het burgerlijk gezag niet zijn. Maar de inning der hassil, vraagt men wellicht? Welnu die kan even goed en wellicht beter door den chef van het maritieme station geïnd worden.

Eene kompagnie infanterie kost aan soldijen, vivres, huisvesting en kazerneering, kleeding en ziekenverpleging op den voet van oorlog, ongeveer driemaal zooveel als de hassil aan de Oostkust ten bedrage van *f* 52.600 (zie noot 3 op bladz. 8 van het koloniaal verslag van 1878) zal opbrengen. Nu schijnen er zulke militaire posten in de kustlandschappen reeds ten getale van 14 aanwezig te zijn. Die posten, die daar zoo weinig nut doen, onze strijdkrachten zoo versnipperen, kosten dus ongeveer 42 maal het bedrag der hassil, die geïnd kan worden. Hierouder zijn niet eens begrepen de kosten van het civiel bestuur met hunne oppassers en wellicht inlandsche schrijvers of tolken, aan tractementen, huisvesting, vivres enz. Met de intrekking van één en ander ware eene besparing van bijna twee millioen verkregen. Trekt men ook de 26 posten in, die met zoo weinig taktisch overleg in de XXV en XXVI Moekims zijn aangelegd en hoewel zij heeten de approches tot Kotta Radja te sluiten, in het minst aan die taak niet voldoen, dan ware wellicht andermaal eene gelijke som gespaard, want zij zullen vermoedelijk met niet minder garnizoen bezet zijn dan de voormelde kustbentings. En keert men dan consequent terug tot de defensieve taktiek en afwachtende staatkunde, zoodat de geheele bezetting van Noord Sumatra tot ongeveer 3000 man kan worden teruggebracht, dan zal men weder eenige millioenen kunnen sparen, zonder den stand van zaken in Groot Atjeh te schaden. Het zal er integendeel rustiger en veiliger worden, dan in de vier laatste jaren het geval is geweest.

Het natuurlijke en zeker niet minder nuttige gevolg van het aannemen eener andere staatkunde en taktiek zoude ook zijn, dat aan het afgetobde leger de rust werd gegeven, die het zoo noodig heeft om zijn physieke krachten te herstellen en zijne oefening te verbeteren. Er zijn weinig oude soldaten overgebleven en de oefening der anderen is beneden het middelmatige. Van het voortreffelijk Beaumont-geweer weten ze noch als schiet- noch als stootwapen een goed gebruik te maken; van daar hunne angst voor de klewang en de vele verliezen, die in de gevechten geleden worden. De velddienst, het eclaireeren van marschen, het bewaken van positiën wordt allergebrekkigst uitgevoerd. Men zoude bijna denken dat de goede traditiën daarvan zelfs bij de officieren zijn verloren gegaan. Van daar het succès van zoovele overrompelingen en hinderlagen, die in dezen oorlog van 's vijands wege zijn waargenomen. Wij noemen slechts de merkwaardigste, als die van Atoa, Lampagger, Lembock, Malaboe, Samalangan, Pantei-Perak [1]), waarneven er echter vele andere zijn, die minder bekend zijn geworden, doch even doodelijke gevolgen hadden. Alleen door gebrek aan de vereischte waakzaamheid verloren 8 officieren en p. m. 150 minderen het leven en werden 5 officieren en ruim 100 minderen zwaar gewond. Wij verhalen het, ook voor de instandhouding der taktische waarde van het leger is een omkeer in onze politiek aangaande Atjeh volstrekt noodig.

---

[1]) Reeds een jaar of meer te voren had de kommandant van het leger gewaarschuwd voor de onvoldoende afsluiting van de toegangen naar dit hospitaal.

II.

De Staatscouranten, van den 18 en 20 October jl., bevestigen de verwachting der onderwerping van Habib Abdoel Rachman en Toekoe Moeda Baït, hoofd der VII Moekims uit de sagie der XXII, waarvan reeds in ons opstel over de „Agressieve politiek in Atjeh" in de vorige maand van dit Tijdschrift gesproken is.

De genoemde hoofden hebben, in eene plechtige vergadering te Kotta-Radja, den 13 October, hunne onderwerping aangeboden, vergiffenis voor het verledene gevraagd en den eed van gehoorzaamheid en trouw afgelegd.

Zal echter hiermede het Atjeh-drama zijn afgeloopen? Wij gelooven het niet. Wel is het een stap ten goede, die nog betere gevolgen kan hebben, als daarvan een behendig gebruik wordt gemaakt, om terug te keeren tot de traditioneele koloniale politiek, die ons nimmer, noch de voorvaderen, noch de tijdgenooten in den steek heeft gelaten en ook de politiek was, die bij de regeling van 2 Februari 1874 is voorgeschreven. Doch als van deze onderwerping grootere gevolgen worden verwacht, dan vreezen wij, dat het tot nieuwe teleurstellingen aanleiding zal geven.

Het waarschijnlijke gevolg van de onderwerping der twee hoofden zal zijn, dat de hoofdzetel onzer vestiging niet meer

aan eenen inval, gelijk die van Juni jl. zal zijn blootgesteld. Dat is zeker wel veel gewonnen, maar niet genoeg om de afmatting van ons leger en de uitputting onzer finantiën te doen ophouden of te herstellen, als men niet tevens tot gematigder en betere beginselen terugkeert. Van de VII Moekims beweert men, is weinig overgebleven. Als men de Indische bladen mag gelooven, hetgeen ook door andere betrouwbare berichten wordt bevestigd, dan moeten de VII Moekims voor het grootste gedeelte, volgens anderen zelfs, geheel zijn verbrand. De bevolking, van alles beroofd, is naar Daja, Lamboesie, Noh, Telong-Kroet en andere kleine staatjes der Westkust gevlucht. Wat in de VII Moekims verbrand en vernield is, zeggen de berichten, overtreft alles wat gedurende den geheelen oorlog in de twee andere sagie's verwoest werd. Men kan dus begrijpen, dat de verbittering aanzienlijk zal zijn toegenomen en er vooreerst op eene oprechte onderwerping niet gerekend kan worden.

Ditmaal echter, zeggen zelfs de gematigden, die anders geene voorstanders zijn van het gebruik der brandfakkel, was de verwoesting ten rechte, want de straf moest gevoelig zijn, en dit was het eenige middel, om den steeds wijkenden en terugtrekkenden vijand gevoelig te tuchtigen. Daargelaten of men nu de ware schuldigen getroffen heeft, en of een volk dat zijnen bodem verdedigt strafbaar is, kennen wij toch een ander en beter middel om afbreuk te doen, dat even pijnlijk en werkzaam is, maar niet tevens de middelen ontneemt om de geleden schade te herstellen, en aan zijne bestuurders, wanneer het volk tot onderwerping gekomen en tot productieven arbeid teruggekeerd is, eenige vergoeding te geven. Wij bedoelen het opleggen van brandschatting.

Zoo deed de generaal Michiels, wien toch zeker niemand bij een ruim en ver reikend doorzicht, groote energie, kordaatheid, en waar het noodig was, gepaste strengheid zal kunnen ontzeggen, ter bestraffing der opstandelingen, na het dempen van den opstand van Batipo in Februari 1841, en

opstand, tegen het erkende wettige gezag, is toch vrij wat strafbaarder, dan het verdedigen van den nationalen bodem, tegen een veroveraar wiens gezag nog niet als wettig erkend is. De straf bestond in het verleenen van geheele amnistie, met uitzondering van den regent van Batipo en Datoe Pamoentja met nog zes ellendigen, die aangewezen waren, als hoofdleiders van meerdere moorden en plunderingen, welke allen naar Java verbannen werden; terwijl aan de bevolking der landschappen, die aan den opstand hadden deelgenomen, de vergoeding werd opgelegd van de schade door roof, plundering en brandstichting veroorzaakt, en de verplichting, om op hunne kosten, alle verbrande of vernielde gebouwen, verschansingen, wegen en bruggen weder op te bouwen en te herstellen. Om die vergoeding gemakkelijk te maken werd toegestaan haar in koffie te betalen [1]).

Merkwaardig en ter overweging waardig is ook wat daar op bladz. 405—412 te lezen staat: „Ofschoon de opstandelingen te Padang-Pandjang elk vermoordden, die niet tot de inheemsche bevolking behoorde, en roofden of vernielden wat de eigendom van vreemdelingen was, zonderden zij daarvan uit de particuliere woning, die de resident E. E. C. Steinmetz — wiens zetel te Fort de Kock was — te Padang-Pandjang bezat, en werd aan zijne bedienden niet alleen geen leed gedaan, maar ook de gelegenheid gegeven zich te redden." En voorts: „dat de resident, die zich te Priaman — destijds een onderdeel zijner residentie — bevondt, toen de opstand uitbrak, zich des nachts met gevaar voor zijn leven, naar Fort de Kock spoedde en plotseling tusschen de opstandelingen verschijnende, door zijn persoonlijken invloed — een gevolg van zijn steeds humaan en beleidvol bestuur — de bevolking der afdeeling Agam, zeker wel de meest energieke bevolking en de meest bevolkte afdeeling der Boven-

[1]) H. M. Lange, „Het O. I. leger ter Westkust van Sumatra", IIe deel, blz. 437.

landsche residentie (zij telde toen 198,000 zielen) van het verder deelnemen aan den opstand terug hield, en tot gehoorzaamheid deed terugkeeren, waardoor dan ook de opstand, van dien bijstand verstoken, spoedig bedwongen kon worden."

Men zal daarin een bewijs kunnen vinden dat zelfs bij eene inlandsche bevolking, hoe achterlijk ook in beschaving en zedelijkheid, hoe ook door hartstochten tot moord en plundering opgezweept, toch ook nog edeler snaren tot trillen kunnen worden gebracht, dan velen denken, en dat het niet aangaat ten haren opzichte vrij spel te laten aan eene ruwe „soldatesque", welke in ons Indisch leger zooveel de Europeesche soldaten betreft, meestal tot het laagste en minst zedelijke gehalte der maatschappij behooren, en deze den brandfakkel in handen te geven.

Men zegge niet, dat de geaardheid der Atjehers een andere is, en dat zij voor betere gevoelens niet vatbaar zouden zijn, want dan zijn wij zoo vrij te herinneren, dat t/m April 1874 niets van die verbittering is waargenomen, die eerst later aan den dag is gekomen, toen wij zelf begonnen zijn de bezittingen der bevolking, en het leven van weêrloos gemaakte strijders niet te sparen. Ofschoon de toegang in ons legerkamp te Penajong voor alle Atjehers open stond, behoudens de verplichting, om bij de wacht de wapenen af te leggen, en de tent van den opperbevelhebber voor ieder genaakbaar was; ofschoon er in de nabijheid van het kamp een bazar was aangelegd, die wel niet druk bezocht was, maar toch koopers en verkoopers lokte; ofschoon er ruime gelegenheid was, om onze grasfourageerders hinderlagen te leggen, of de gemeenschap naar de zee of naar Kotta Goenongan onveilig te maken, is daarvan toch nimmer iets waargenomen. En heeft niet Radja-Bandara, een bejaard te Penang gevestigde Atjeher, die vroeger de hoogste betrekkingen bekleed heeft, toen hij zich uit eigen beweging, belangeloos en zonder daarvoor belooning te verlangen, bij den Nederlandschen agent te Penang aanbood, om als bemiddelaar en bewerker van den vrede naar

Atjeh te gaan, daarvoor als reden opgegeven, dat het niet onopgemerkt was gebleven, dat de oorlog met zoo weinig verwoestingen was gepaard gegaan, en hij daarop kansen van succès grondde tot betoog, dat het Nederlandsch Indisch gouvernement een zacht bestuur zou zijn? Ook de ketjoeroean (dorpshoofd) van Ketapan Doewa, die den opperbevelhebber schriftelijk bedankte voor het sparen zijner kampong, bij de verovering der aldaar door de bevolking der XXII Moekims aangelegde en verdedigde versterkingen: zijn dat geene bewijzen dat ook de Atjehers voor goede indrukken en voorbeelden vatbaar zijn?

Men heeft zich vroolijk gemaakt over de humaniteit, waarmede de opperbevelhebber den oorlog voerde, alsof dit eene verkeerdheid en niet een plicht was, voor een leger dat strijdt onder de vlag eener beschaafde natie. Maar heeft die humaniteit aan de onzen eenig kwaad gedaan? Is niet de verbittering der tegenstanders ontstaan, ná dat van onze zijde het oorlogsrecht geschonden is, kampongs verbrand en weerloozen neergeschoten zijn? Is de toenadering toegenomen toen men daarvan is afgeweken, of is het oorlogsbedrijf voor de onzen toen minder gevaarlijk geworden? Het geheel of deels in de pan hakken van gewapende detachementen, eskorten en patrouilles kan het antwoord geven op die vragen.

Wat te denken van personen, die aan hunne schrijftafel in den Haag gezeten, in koelen bloede, en niet geprikkeld door de opgewondenheid van het gevecht en zijne gevaren, waarin althans de strijders eene verschooning zouden kunnen vinden, het misdadig gebruik van zwaard en vuur hebben aanbevolen? Wat ook van anderen, die in den kring van hun gezin teruggekeerd, bij het aanschouwen van vrouw en kinderen, en bekend met de rampen, door het overschrijden van het oorlogsrecht over zoo veel onschuldigen gebracht, en de represailles, die het voor onze strijders heeft uitgelokt, des niet te min zulke wandaden verdedigen? Wij gelooven dat de generaal van Swieten, als het geweten ontwaakt zal zijn, met

meer gerustheid op de spotternijen zal kunnen nederzien, waaraan zijn eerbied voor dat recht heeft bloot gestaan, dan zij, die een ander beginsel hebben aanbevolen of verdedigd.

Een ander voorbeeld van de goede werking van het opleggen van brandschatting, in de plaats van zwaardere tuchtiging, is te vinden op bladz. 525 van het reeds vermelde werk van H. M. Lange. Voor onze lezers, die niet in het bezit van dat boek zijn, zullen wij het verhaal overnemen, omdat het wel verdient bekend te zijn, als een tegenhanger voor de valsche begrippen, die aangaande het recht van den oorlog in Indie bij velen nog bestaat. Het had plaats in het jaar 1845 in de XII Kotta's, het landschap waarheen nu onlangs de „Sumatra-expeditie" haar schreden gericht heeft, om de bevaarbaarheid der „Batang-hari" (rivier van Djambi) te onderzoeken. Het is niet onwaarschijnlijk, dat aan de menschlievende wijze, waarmede toen de landschappen Soengei-Pagoe en XII Kotta bejegend zijn, de goede gezindheid te danken is, welke die landschappen, luidens de berichten van wijlen Schouw-Santvoort, voor het Nederlandsch-Indisch bestuur koesteren, en dat hij daaraan verschuldigd is, dat hij zonder gevaar voor zijn leven dat landschap heeft kunnen bereizen. „Nadat de overste van Swieten" — zegt Lange — „met zijne kolonne te Bander-Alam was aangekomen, onderwierpen zich achtervolgend alle hoofden van de XII Kotta's, en was weldra de geheele bevolking naar hare kampongs teruggekeerd. Sedert de aankomst onzer troepen en hulptroepen, in dit landschap, waren de maatregelen en bevelen, om het branden en plunderen tegen te gaan, met gestrengheid gehandhaafd, met het gelukkige gevolg, dat niet één enkele woning in de asch werd gelegd. Wel hadden de hulptroepen in de eerste dagen, veel hoornvee en huisraad buit gemaakt, doch het was hun belet een en ander naar hun land mede te voeren. De geheele buit werd verzameld, en aan het hoofd, dat zich het eerst kwam onderwerpen, droeg men op alom aan de bevolking bekend te maken, dat de eigendommen

tegen de waarde in stofgoud, naar 's lands gebruik te bepalen, konden worden ingewisseld. Deze maatregel, welke voornamelijk ten doel had, om het land niet van zijnen grooten rijkdom aan vee te berooven, had het beste gevolg. De bevolking zag hoe van de macht, waarmede men alles had kunnen verwoesten, werd gebruik gemaakt om de eigendommen te beschermen en ongeschonden te bewaren. Deze, naar de begrippen van het volk edelmoedige handelwijze, was oorzaak, dat de bevolking weldra naar de kampongs terugkeerde, en zij boezemde, bij het ontzag voor onze wapenen, tevens zulk een groot vertrouwen in, dat de onderwerping van het geheele landschap in weinige dagen volbracht was. Alle bevelen werden, zoowel door de hoofden als door de minderen, met de meeste bereidwilligheid uitgevoerd. Bij de onderwerping van Soengei-Pagoe had men, wel eens dwang moeten gebruiken, om het een of ander gedaan te krijgen; hier was het voldoende eenig verlangen te doen kennen, om onverwijld daaraan te zien gevolg geven. De gezamenlijke buit werd op eene waarde van 1400 tahil [1]) goud geschat, doch de vergoeding werd slechts op de helft bepaald; hiervan werd echter niet meer geïnd dan 108 tahil, waarvan de helft onder de Maleische hulptroepen, en de wederhelft onder de troepen der kolonne verdeeld werd. Eene hoeveelheid van 6 tahil, welke men ontving nádat de verdeeling was afgeloopen, werd aan het armbestuur te Padang afgedragen."

Doch wij keeren, na dezen uitstap, terug tot ons punt van uitgang.

Wij zeiden, dat de onderwerping van Habib Abdoel Rachman en van Toekoe Moedoe Baït de mogelijkheid opent, om tot de beginselen van 2 Februari 1874 terug te keeren. Wij zouden het hoogst wenschelijk achten, dat daartoe werd besloten, zoowel in het belang van het vaderland, als van het Indische leger, de Atjehsche bevolking en de schatkist. En

[1]) De tahil = *f* 70.

het kan geschieden, zonder aan de eer te kort te doen, omdat men dan terugkeert tot hetgeen aanvankelijk het doel was van den oorlog en zulks ook nog moet zijn, volgens de verklaring der vorige Ministers van binnenlandsche zaken en van koloniën, die beiden in de zitting van 30 November 1876 verzekerden, dat voor eene afwijking van die beginselen, van wege de Regeering geene bevelen zijn gegeven.

Wat was nu het doel van den oorlog? Was het om Groot Atjeh in onderwerping te brengen? Geenzins. De oud-Minister van koloniën I. D. Fransen van de Putte, zeker toch de meest bevoegde persoon, om daarover te oordeelen, heeft daaraan herinnerd in de „Gids" van December 1876. „Bij het ontstaan der verwikkeling," zeide hij, „gold het de vraag welke vlag op Sumatra waaien zou. Er was veel aan gelegen te voorkomen dat Atjeh zich wierp in de armen eener vreemde mogendheid, en oorlog was het eenige middel, om het doel te bereiken, toen de onderhandelingen hadden gefaald. Van den oorlog hoopte men, dat hij zou leiden tot een traktaat, als dat met Siak gesloten, waarin eene waarborg tegen het inroepen van vreemde hulp. Toen het bleek dat een traktaat ons die waarborg niet geven kon, was het bezetten der kust het eenige wat ons restte."

Maar ook in officieelen vorm, als verantwoordelijke Minister van koloniën, ter gelegenheid der interpellatie van den heer Messchert van Vollenhove, in de zitting der tweede kamer van den 21 Maart 1874, heeft de heer Fransen van de Putte zich in gelijken zin uitgelaten, en herinnerd, dat omtrent den geest en het doel van den oorlog met den generaal van Swieten, en later met den vice-president van den Raad van Nederlandsch Indië O. van Rees aanhoudend overleggingen hebben plaats gehad. Hij heeft toen ook de instructiën medegedeeld, die bij telegram van 2 Februari 1874, aan den Regeerings-Commisaris gegeven zijn, waaraan deze echter niet meer gebonden was, dan de omstandigheden naar zijn oordeel zouden toelaten.

In het koloniaal verslag van 1874, blz. 10, is het doel van den oorlog op gelijke wijze uiteengezet. Wij lezen daar: „Zoo was het door de omstandigheden, door de houding der Atjehers en van hunne bestuurders noodzakelijk geworden van de politieke gedragslijn, die de Regeering zich aanvankelijk gesteld had af te wijken. Uit de gegeven instructiën blijkt intusschen duidelijk, dat de Regeering er zoo weinig mogelijk van wenschte af te wijken. Was eene militaire occupatie van Groot Atjeh onvermijdelijk, was het onmogelijk geworden thans een inlandsch vorst als bestuurder te erkennen en met hem een tractaat te sluiten, men behoefde daarom nog niet reeds uit te maken, dat nimmer een inlandsch vorst over Atjeh zoude worden aangesteld, als vasal van Nederland. Men kon, mits zorgende voor eene krachtige vestiging in Atjeh, den loop der zaken afwachten, en nader beslissen of Atjeh voor goed onder het rechtstreeksch beheer van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement gebracht moest worden, dan wel een zelfbesturende vassal zou kunnen zijn. Maar de regeling van Nederland's verhouding tot de onderhoorigheden kon op die beslissing niet wachten; met deze moest het Gouvernement thans wel rechtstreeks onderhandelen. Er bestond geen sultanaat van Atjeh meer tusschen Nederland en de Atjehsche onderhoorigheden. Er bleef dus niets anders over dan van de bestuurders van iedereen staat op zich zelf te vorderen, dat zij het Nederlandsche Gouvernement als hun onmiddellijken Souverein erkenden."

Ziedaar — naar wij vertrouwen — het standpunt waarop wij stonden, waarnaar alle militaire operatiën zich hadden te regelen, en ook de gebeurtenissen moeten worden beoordeeld, naar waarheid vermeld. Het was — men bedenke dit wel — geen veroveringsoorlog, dien wij voerden, maar een bloot staatkundige met een beperkt doel. De Regeerings-Commissaris tevens Opperbevelhebber beaamde volkomen den geest der eerste en latere instructiën. Zij waren in overleg met hem, na herhaalde conferentiën met den Minister van

koloniën en den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie vastgesteld. Hij had geene redenen daarvan af te gaan, ofschoon de bevoegdheid hem daartoe gegeven was; hij heeft ook niet geaarzeld, zooveel noodig, de verantwoordelijkheid voor de uitvoering op zich te nemen. Dit voorop gesteld hebbende meenen wij het er voor te mogen houden, dat zijn lastbrief, en niet de opvatting van oningewijden of der zake minder kundigen, de maatstaf van beoordeeling moet zijn of aan de opdracht voldaan en het doel van den oorlog bereikt is.

Voor ieder, die van de behandeling van staatkundige aangelegenheden eenige ervaring heeft, of een gezond oordeel bezit, zal het duidelijk zijn, dat zoo lang de sultan leefde, hem, zelfs na de opening der vijandelijkheden, naar den geest en het doel van den oorlog, de kans moest opengelaten blijven, om het van hem verlangde traktaat te sluiten. De militaire operatiën mochten dat, onder geenerlei voorwendsel préjudiceeren, al was het ook vrij zeker dat de persoonlijkheid van den zwakken, op jeugdigen leeftijd reeds afgeleefden sultan, de waarborgen niet zou geven, die met het traktaat beoogd werden, want hierin zou op andere wijze worden voorzien, door de vestiging van eenen ambtenaar als politieke agent, gedekt door eene militaire bezetting. Ná den dood van den sultan, toen, bij het gemis van het traktaat, de militaire occupatie onvermijdelijk was geworden, om op die wijze den waarborg te erlangen, dat het land niet aan eene vreemde mogendheid zoude worden overgegeven, bleef het ook nog op den weg eener bedachtzame staatkunde, om òf door eene schikking met de sagiehoofden, òf door het benoemen van een anderen sultan, de mogelijkheid niet af te snijden, om van het voeren van rechtstreeksch bestuur bevrijd te blijven of ontheven te worden [1]). Met dat doel voor oogen werd ook vermeden van het veroverde gebied meer te bezetten, dan de kraton en de domeingronden

[1]) Zie wat daaromtrent aan de hoofden en bevolking der drie sagie's bij proclamatie van 23 April 1874 is toegezegd, bladz. 69 hieronder.

van den sultan. Doch daarvoor bestond nog eene andere veel gewichtiger, uitsluitend militaire reden die men, naar het schijnt, niet heeft willen begrijpen, hoewel zij voor de hand lag, en, aan wien het aanging, ook niet verborgen is gehouden. Van de verschillende oorlogen, waarin een staat gewikkeld kan worden, die allen een min of meer verschillend karakter kunnen aannemen, en verschillende manieren om dien te voeren kunnen vorderen, zijn de nationale, d.i. dezulke, waar men het gansche volk tegen zich heeft, de meest geduchte. Elke voet gronds, die men innemen wil, wordt betwist, en, waar men zich legert, bezit men niet meer dan den grond waarop men zijne tenten opgericht heeft. De proviandeeringen moeten op de punt der bajonet geschieden; de convooien, de eskorten, de patrouilles, die de gemeenschap moeten openhouden, worden òf opgelicht òf bedreigt. Het vereischt veel ervaring, grooten tact, kennis en zelfbeheersching, om in al de moeielijkheden, die zich kunnen voordoen, de klippen te vermijden en den goeden weg te vinden. Het zekerste middel, die het minste aanleiding geeft tot misgrepen, is om der bevolking zoo weinig mogelijk aanstoot te geven, botsingen te vermijden, zijne opgezweepte hartstochten niet in roering te brengen, ze te temperen en tot rust te laten komen, en aan den tijd over te laten er de scherpe hoeken van weg te nemen. Met dergelijken oorlog en daaruit voortvloeiende toestand hadden wij te Atjeh te doen. Zoolang de bevolking zelve de gezindheid niet aan den dag legt, om tot toenadering te komen is het niet raadzaam, wanneer men zelf niet buitengemeen sterk is, zich met geweld in haar midden te vestigen. Daarom was het uit een militair oogpunt de verstandigste taktiek, om zich tot het bezetten van den kraton, waar men in eene duchtige stelling was, te bepalen. Zoodoende werd het best gevolg gegeven aan den geest der regeling van 2 Februari 1874, in verband met het innemen eener geduchte stelling, terwijl tevens voldaan werd aan het overleg met den Minister

van koloniën en den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie, die het, even als de Opperbevelhebber, niet raadzaam hadden gevonden, om de reeds behaalde zekere voordeelen, in gevaar te brengen, voor eenen afmattenden en weinig belovenden guérilla-oorlog.

Wij zijn van meening, dat, door strenge vasthouding aan die regeling, behoudens de noodige uitzonderingen, ter betere verzekering van den weg naar zee en de veiligheid in den kraton, de toenadering niet zoude zijn uitgebleven, als men tevens gebruik had gemaakt van het „argument irrésistible", waarmede de generaal de Kock, zoo gelukkig gedurende den Javaschen oorlog gewerkt heeft. Een half millioen guldens, stel zelfs het dubbelde, zou ruim voldoende zijn geweest, om al de sagiehoofden en hunne voornaamste onderhoofden of hoeloebalangs tot onze staatkunde over te halen. Wat men heeft aangehaald om de afwijking van het programma te verdedigen, komt ons niet vatbaar voor haar te rechtvaardigen. Wij zullen daarop later terugkomen.

Dat de achterblijvende bezetting niet met rust zou gelaten worden was geen geheim, maar in hare stelling kon zij de stoutste aanvallen trotseeren. In het hoofdkwartier was men tamelijk wel bekend met hetgeen in de vergaderingen der hoofden verhandeld werd. Men wist dus, dat de verwachtingen hoog gespannen waren. De verst reikende waren, dat de geheele macht den Atjehschen bodem verlaten zou. „Nu de Hollanders", zeiden zij, „hunne schande (zij bedoelden de terugtocht der eerste expeditie) door het nemen van de Kotta-Radja (de kraton) uitgewischt hebben, zullen zij bij het naderen van den regentijd moeten aftrekken, want zij hebben geen logies om zich te huisvesten." Anderen, die beter schenen te weten, dat wij den tijd van rust benuttigd hadden, om kazernen, hospitalen, stallen, magazijnen en tuighuizen op te richten, doch niet konden beseffen, dat er genoeg zou zijn, om eene aanzienlijke bezetting te bergen, rekenden er op, dat deze hunne aanvallen niet zou kunnen

weerstaan en verdreven zou worden. In dien waan werden zij bevestigd door den Raad van Achten te Penang, die rusteloos tot volharding aanspoorde. Al wat de Bataviasche couranten over onze verliezen, door den vijand en de cholera geleden, over het verkeerde beleid der zaken op het oorlogsterrein, en alles wat in ons nadeel scheen te zijn, met blijkbaar vijandige partij-bedoelingen verkondigden, werd met ongelooflijken spoed naar Atjeh overgebracht. Wat er in ons parlement te 's Hage, in het Britsche parlement gebeurde, de aftreding van het kabinet Gladstone, dat door de Atjehers toegeschreven werd aan zijne vijandige houding jegens Atjeh, was bij onze tegenstanders bekend, en alles werd natuurlijk zeer vergroot. Men verhaalde, dat onze schatkist was uitgeput, dat de koffie ver beneden de waarde verkocht had moeten worden, om de achterstallige oorlogskosten te dekken; dat wij het hoogstens drie maanden zouden kunnen volhouden, en onze tegenpartij dan de vruchten der volharding zoude plukken. Het gevolg hiervan was dat de feitelijke toenadering wegbleef. Wij zeggen feitelijke toenadering, omdat het aan aanbiedingen daartoe, door de aanzienlijkste hoofden der twee strandsagie's, niet ontbroken heeft. Het is dan ook niet gewaagd de meening te uiten, dat onze landgenooten, door hunne berispelijke partijbeoordeelingen in de dagbladen, meer gedaan hebben, om de toenadering te beletten, dan de onwillige gezindheid der hoofden, — en dat menigeen, die in lateren strijd het leven verloor, wellicht de straf onderging van het kwaad, dat hij door onvoorzichtige brieven had veroorzaakt.

Dat er, na het vertrek der hoofdmacht en na het opbreken van het kamp van Penajong, andere schikkingen zouden noodig zijn voor de zekerheid der stelling, ingeval van aanval, was niet over het hoofd gezien, doch hoe dit op de beste wijze te doen zou zijn, was niet vooraf te bepalen. Wanneer men met een geregeld leger te doen heeft, dat aan vormen, gebruik van wegen, strategische of taktische

punten gebonden is, kan men ongeveer gissen wat de taktiek het nopen zal te doen. Maar van een volk, dat geen staand leger heeft, slechts nu en dan, en dan niet eens in groote getallen opkomt, en aan niets gebonden is kan van zijne vermoedelijke taktiek niets vooraf gezegd worden. Daarom werd, in overleg met den militairen bevelhebber, besloten zijne bezetting intact en vereenigd te doen blijven, en het aan hem over te laten, te doen, wat naar gelang der omstandigheden noodig zou zijn.

Wat in die richting gedaan is, behoeven wij niet te beoordeelen, omdat wij niet daarmede te doen hebben, maar met de gevolgen der agressieve taktiek, d. i. de politiek, om de bevolking met geweld, in onderwerping te brengen, — ofschoon we toch ook de opmerking niet kunnen terughouden, dat wanneer het slechts om de veiligheid van den kraton en de gemeenschap naar zee te doen ware geweest, omdat gelijk beweerd wordt, vijandelijke maraudeurs hunne schoten tot in de enceinte brachten en ook eens één kanonkogel, doch ook slechts één, in den kraton te recht kwam, dit overeenkomstig de regelen der versterkingskunst op eenvoudiger wijze had kunnen bereikt worden, dan door het bezetten eener groote strook gronds met een veertigtal posten, aanvankelijk van Kwala Tjangkoel tot Mosapie, later van Kroeng Raba naar Kroeng Raja, in eenen boog van ruim 40 kilometers uitgebreidheid, met hier en daar groote gapingen, tot zelfs van 6 kilometers, zooals tusschen Boekiet Daroe en Beliloel, en eene bezetting, d. i. verspreiding van krachten, eerst van 23 kompagniën infanterie en 55 vuurmonden, later bijna het dubbelde waardoor juist te weeg gebracht werd, wat men door het innemen der geconcentreerde stelling vermijden wilde, nl. het zich vestigen te midden eener vijandige bevolking en prikkelen van hare nationale hartstochten. Hier bestond dus reeds het kennelijk voornemen, om het volk door de wapenen in onderwerping te brengen, waarbij echter de wijze hoe dat bereikt zou kunnen worden, wanneer het volk

het niet wilde, en daarvan bovendien meer en meer afkeerig werd gemaakt door het vernielen zijner haardsteden, onaangeroerd is gelaten. Het was eene kennelijke afwijking der, op machtiging des Konings, door het Opperbestuur vastgestelde regeling van 2 Februari 1874, waarvan de militaire bevelhebber wel niet, zonder hoogere machtiging zal zijn afgegaan.

Men heeft dat zoeken te verdedigen door redeneeringen, die ons voorkomen niet geheel de waarheid te bevatten, zooals: „dat het niet opgaat waar men zich nedergezet heeft eenvoudig defensief te blijven en in plaats van de rol van veroveraar dien van dagelijks aangevallene te vervullen"; of „dat in Indie onze krijgsmacht om haar zedelijken invloed te behouden steeds aanvaller en nooit aangevallene moet zijn." Wij vatten de waarde van zulke redeneeringen niet, die minst genomen militaire ketterijen zijn. Zoodoende zou de oorlog geheel van karakter en wezen veranderen, en wanneer men het object van den oorlog bereikt heeft, dit moeten verlaten, om naar een tweede, een derde en zoo in het oneindige te zoeken. Eenmaal toch moet er een einde komen aan die onverpoosde agressie en moet men zich getroosten van veroveraar verdediger te worden. Wanneer dus geene andere verdediging voor het verlaten der regeling van 2 Februari 1874 te vinden is, moeten wij het er voor houden dat zij niet kan gerechtvaardigd worden. Waarom zou het ook niet opgaan van veroveraar verdediger te worden, wanneer daarmede een staatkundig oogmerk van verre strekking kan bereikt worden? De vestiging van Coen te Batavia in 1618 was een klein begin, kleiner dan onze vestiging te Atjeh in 1874 en ernstiger betwist door Engelschen en Jakatranen. Doch dit eerste begin gevolgd van vele andere, aanvankelijk even gering, even onbeduidend hebben ons in het bezit gesteld van de bijna 29,000 vierk. géogr. mijlen, die de Nederlandsche bezittingen in Azië uitmaken. Waarom wanhoopte men dan in Atjeh door geduld en volharding hetzelfde te bereiken?

Men heeft de versterkingen, die de Atjehers tot bescher-

ming van hunnen bodem tegenover onze posten hebben aangelegd, eene „circumvallatie" genoemd, waardoor, hier te lande, de meening schijnt te zijn ontstaan dat onze troepen in hunne linie of posten belegerd waren. Dit was zoo niet. Het zoude juister geweest zijn, als men aan die versterkingen den, in onze geschiedenis zoo bekenden, naam van „barrière" had gegeven. Eene „circumvallatie" was het niet, noch door aanleg, noch door strekking. Het was niets meer dan eene barrière, tot afbakening en bescherming van den eigen bodem, overeenkomstig het nationale gebruik. De Sumatranen, die in het bezit van zelfbestuur gebleven zijn, ofschoon staande onder éénhoofdig gezag, zijn, bij gemis eener uitvoerende macht en politie, verplicht zich zelven te beschermen tegen kwaadwillige ondernemingen, en daardoor onophoudelijk in onderlinge spanning, die niet zelden tot ernstige feitelijkheden overgaat. Vandaar dat niet enkel de kampongs, maar ook de huizen of erven van middelen van verdediging tegen overval voorzien zijn, wat men op Java of elders, onder een regelmatig bestuur, niet kent. Tusschen de kampongs laten zij een neutraal terrein, dat zij „Tanah-Radja" (gebied van den vorst) noemen, waar hunne twisten, als ze tot algemeene feitelijkheden komen, worden uitgevochten. Die gevechten zijn zelden bloedig, en eindigen als een paar strijders gekwetst of gedood zijn; de partijen gaan dan huiswaarts al blijft dan ook de twist nog onbeslist. Ook van de Atjehers leert de geschiedenis, dat hunne onderlinge oorlogen weinig offers kosten, al dragen zij ook gedurig wapenen bij zich. De bovenbedoelde liniën der Atjehers tegenover de onze kunnen dus geen ander oogmerk hebben gehad dan een afbakenen van het terrein dat zij niet overschreden wilden hebben en ook zelf niet zouden hebben overschreden, als wij onzerzijds binnen onze liniën waren gebleven. Wij spreken natuurlijk niet van de uitzonderingen maar van den regel. Het is toch te begrijpen dat een volk zonder staand leger, waar ieder van zijnen arbeid moet leven, liniën van eenige uren gaans uitgebreidheid,

niet met offensieve oogmerken, noch zelfs defensief, voortdurend bezet kan houden. Ook in onze daarvoor beter georganiseerde toestanden, kunnen immers de grensvestingen ook niet, voortdurend, op oorlogsvoet bewapend en van garnizoen voorzien blijven, zonder voor den staat en het volk drukkend te worden. Het ligt dus voor de hand, dat het ons aan eene juiste appreciatie van 's vijands bedoeling ontbroken heeft, en dat de Atjehers, na het vruchteloozе hunner pogingen om ons te doen wijken, ontdekt te hebben, niets liever zouden verlangd hebben, dan een compromis tot stand te zien komen, om beiderzijds rustig op den eigen bodem te blijven, waarvan het einde zoude geweest zijn, dat het geheele volk in onze vestiging zoude hebben berust. Dit ligt zoo geheel op den weg van het berustende karakter van de Oosterlingen en de belijders van den Islam, dat twijfel over dien uitslag niet mogelijk is. Dan waren wij op den weg geweest, om door onzen zedelijken en beschavenden invloed de onderwerping, aanvankelijk bij gedeelten, later geheel te verkrijgen. En zoo dit in het afgetrokkene een desiratum kon zijn, zoude het toch nog meer zijn geweest, om te voldoen aan onze beschavende bestemming in het Oosten, dan ten wille der voordeelen die Atjeh voor ons zal afwerpen, want deze zullen wel altijd negatief blijven. In hoever wij aan deze beschavende bestemming voldaan hebben, door den oorlog, zooals hij gedurende de vier laatste jaren gevoerd is, laten wij ter beantwoording van den lezer.

Men heeft zich steeds tot verdediging van hetgeen op het oorlogsterrein geschied is, beroepen op de onvermijdelijke noodzakelijkheid, om van de gestelde regelen af te gaan. De Minister van koloniën heeft tot dat einde, in de zitting der tweede kamer van den 22 December 1876, gewezen op de 302 militairen, die, behalve de dwangarbeiders en koelies, van 26 April 1874 tot 26 December 1875 (dus in 20 maanden) zijn gedood en gewond, niet bij de eigenlijke operatiën, zeide de Minister, maar in en tusschen de linièn. Wij zou-

den dat punt liever buiten beschouwing hebben gelaten, want het is ons doel niet, om te critiseeren en op het verledene een schaduw te werpen, maar om voor te lichten, om gelegenheid te geven van eenen verkeerden weg terug te keeren. Daarom zijn wij wel verplicht, om onjuiste bewijsgronden te wederleggen, opdat ze niet blijven dienen, om op den ingeslagen weg voort te gaan. Wij moeten dus opmerken, dat wanneer men de verliezen afrekent, die geleden zijn tot beveiliging der rivier en het gebied van onzen bondgenoot, die als een onmisbaar gevolg van den oorlog en der onvermijdelijke operatiën te beschouwen zijn, daardoor toch nog niet bewezen is, dat van de beginselen vân 2 Februari 1874, in zoo wijde strekking behoefde afgeweken te worden, als plaats gehad heeft. Het kennelijk oogmerk immers was, om de Atjehers met kracht van wapenen te onderwerpen, en dat was eene afwijking van de op machtiging des Konings vastgestelde regeling. En hoewel de Ministers van binnenlandsche zaken en van kolonien, in de zitting van den 30 November 1876, verklaard hebben, dat eene intrekking van de beginselen van 2 Februari 1874, of een bevel om offensief of meer offensief op te treden, nimmer gegeven is, — hetgeen te beamen is, want het had niet buiten overleg van den Ministerraad en zonder machtiging van den Koning, na den Raad van State te hebben gehoord, mogen geschieden, — schijnt toch zoodanige last aan de militaire bevelhebbers te zijn gegeven, want op eigen gezag zouden zij het niet hebben kunnen doen of de Regeering in Indie en het Opperbestuur had hen tot hunnen plicht moeten terug brengen. De afwijking moet dus wel bevolen zijn, vermits ze stilzwijgend is toegelaten.

Maar we moeten er vooral op wijzen dat de verliezen, waarvan de Minister van koloniën sprak, plaats hebben gehad in en tusschen onze liniën, dat is dus: omdat we te veel uitbreiding aan onze liniën hadden gegeven, die reeds in Juni 1875, gelijk we hier boven gezegd hebben, tot 40 posten met 2000 tot 3000 man bezetting en 55 vuur-

monden geklommen was, en geschied is wat voorzien was, nl. dat we er niet meer terrein door beveiligen zouden dan de bodem waarop de posten gevestigd zijn, dat alle proviandeeringen onder bescherming der bajonet zouden moeten geschieden, en de detachementen, eskorten, patrouilles voor het houden van gemeenschap met het hoofdkwartier, aan hinderlagen en de posten aan overrompeling zouden zijn blootgesteld. De verliezen, die ons leger in Atjeh geleden heeft, door hinderlagen en overrompelingen als gevolg van het huldigen eener verkeerde taktiek, het verspreiden der macht in een te groot getal posten, die niet altijd op goede punten en in een gezond taktiek verband waren aangelegd, niet naar eisch waren vastgelegd, d. w. z. niet door wegen met elkander en met de hoofdvestiging verbonden, zijn grooter dan de verliezen in geregelde gevechten geleden. Doch de militaire bevelhebbers zijn daarvan niet de eenige schuldigen. Men liet ze den tijd niet om die werken te consolideeren. Zij werden steeds tot meer agressie, meer spoed opgezweept, niet enkel door de bevoegde autoriteiten, maar ook door anderen, want de Atjeh-kwestie heeft een tal van beoordeelaars gehad in couranten en geschriften van allerlei lieden, van militairen en niet-militairen, van ervarenen en niet-ervarenen, van bevoegden en niet-bevoegden, die allen veldheeren wilden zijn, en er de kennis van meenden te bezitten, hoezeer zij van terrein en toestanden meestal het eenvoudigste begrip niet hadden. Onder zulke omstandigheden moet men goed in de schoenen staan, eene onwankelbare overtuiging en een gepast zelfvertrouwen, maar vooral veel zelfstandigheid bezitten, om zich zelven te kunnen blijven, en niet van den goeden weg af te gaan. Waarschijnlijk zijn dergelijke insinuatiën en ongevraagde adviezen, ook op de hoogere leiding niet zonder invloed gebleven, gelijk we uit het volgende meenen te mogen afleiden. In het dagblad „het Vaderland" van den 26 October 1874, N°. 252, verscheen een hoofdartikel van iemand die zich „een Patriot" teekende, waarin raadgevingen

PERPUSTAKAAN NASIONAL

voorkwamen, over de wijze, hoe met Atjeh behoorde gehandeld te worden, om een einde aan den oorlog te maken. De Minister van koloniën vroeg daarover het advies van den generaal van Swieten, dat onder dagteekening van 26 October 1874 gegeven werd en voor den „Patriot" niet gunstig uitviel. „De raad van „Patriot" — zeide o. m. de generaal — indien hij opgevolgd wordt, zal een middel zijn, om de bevolking in massa te doen opstaan, en wellicht ook de onderhoorigheden, die de Nederlandsche souvereiniteit reeds erkend hebben, de gehoorzaamheid te doen opzeggen, zoo niet openlijk dan toch bedektelijk en feitelijk, en een oorlog à outrance te doen ontstaan, waarvan het einde niet te voorzien is, maar die zeer zeker de krachten van ons leger zal uitputten en onze finantiën verslinden. De onbekende „Patriot" — voegde de generaal er bij — kan gemakkelijk een raad geven voor wiens gevolgen hij niet verantwoordelijk zal zijn. Doch wanneer vastgehouden wordt aan, en niet afgeweken wordt, van de hoofdbeginselen der regeling van 2 Februari 1874, dan stelt hij, generaal, zich voortdurend voor de gevolgen verantwoordelijk."

Wat daarop beslist is weten wij niet; maar zeker is het, dat van de gematigde houding van afwachting, van het stelsel om het volk te winnen, — al had dit ook met geldelijke middelen in stede van kruit en lood, zwaard en vuur moeten geschieden, hetgeen eene geringe uitgave zoude geweest zijn in vergelijking met de kosten van den oorlog, — is afgeweken; de gevolgen daarvan zijn bekend.

Het is waar, men maakt steeds met ophef melding van de geweldige aanvallen die op onze liniën gedaan zijn. Maar is men daarmede wel aan de waarheid getrouw gebleven? De duchtigste aanval is die van 26 November 1875. Hij begon kort na het blazen der reveille (5 uur) in de Oosterlinie, door onstuimig voorwaarts dringende benden op Kotta-Alam, Lemboeh en Lamprit. Doch reeds om 9 uur was de vijand op alle punten teruggeslagen en naar zijne kampongs terugge-

keerd. Zijn verlies kon zelfs bij benadering niet worden opgegeven; het onze bedroeg 6 licht gewonden. Het was, schreef kolonel Pel aan een zijner vrienden, de ernstigste aanval die hij ooit had ondervonden. Den volgenden dag hernieuwde de vijand den aanval en nestelde hij zich door ingravingen in de nabijheid van Lemboeh-Oost. Twee sectiën artillerie, onder dekking eener kompagnie infanterie, namen stelling bij de Kotta-Alam en beschoten de vijandelijke werken. 's Middags had de vijand zijne stelling verlaten. Den volgenden dag bleek het, dat de terugtocht des vijands slechts tijdelijk was geweest, en hij zijne werken den 29 November weder bezet had. Men besloot hem slechts door geschutvuur te bestrijden, en de uitkomst leerde dat men zich van dien passieven tegenstand niet te veel had voorgesteld, want den 4 December verliet de vijand voor goed zijne deerlijk gehavende loopgraaf [1]).

Wij hadden bij al die aanvallen geen ander verlies dan de reeds genoemde zes licht gewonden. Maar de hachelijke positie dan, waarin de achtergelaten bezetting, na het vertrek der hoofdmacht gekomen was?! Het koloniaal verslag van 1875, bladz. 8 tweede kolom van onderen, geeft daarop het volgende antwoord: „Dit neemt niet weg dat er sedert Mei 1874 eene groote bedrijvigheid heerschte in die landstreek, door welke communicatie tusschen Kotta-Radja en de zee plaats vond. Met het oog daarop werd hierboven gezegd, dat, vooral aan de volkomen beveiliging van het gebied van Maraksa veel gewicht moest worden gehecht. Dat men er zich volkomen veilig gevoelde blijkt uit het feit, dat van lieverlede een aanzienlijk getal Europeanen, Chineezen en Arabieren, de meesten van Penang, maar ook sommigen van Batavia afkomstig, er zich als kleinhandelaars en handwerkslieden vestigden, eerst in kampong Djawa, later in Oleh-leh. Hun getal zou nog grooter zijn geweest indien niet de in

[1]) Zie het koloniaal verslag van 1876, bladz. 43 de 2e kolom.

Atjeh heerschende ziekten, vooral de cholera afschrikkend hadden gewerkt." In eene noot wordt op die mededeeling nog gezegd: „dat de toelating van kleinhandelaars en industrieelen in Groot Atjeh, die gestaakt was, toen het bleek dat de vijand het verloren terrein trachtte te herwinnen, eerst hervat is nadat de militaire en civiele bevelhebber bij herhaling den 20 Juli en den 13 Augustus (1874) verklaard had, dat de veiligheid der immigranten verzekerd was, en dat hij de immigratie van kleinhandelaars en industrieelen zeer wenschelijk achtte." Men ziet hieruit, dat de bewering van eenigen, dat de toestand der bezetting, na het vertrek der hoofdmacht, hachelijk zou geweest zijn, en dat men in den kraton niet veilig was, op het zachtst gezegd, zeer overdreven is voorgesteld, en op geenerlei wijze het verlaten der afwachtende houding, die door eene hoogere en verziende staatkunde en gezonde militaire taktiek geboden was, rechtvaardigt.

Was het dan geene verstandige politiek, toen begrepen was, dat de wapenen ons geene voordeelen meer konden aanbrengen, maar wel den indruk en het voordeel, reeds verkregen door de verovering van den kraton, konden doen verliezen, was het toen, vragen wij, geene wijze taktiek den volke te verkondigen: „Wij zullen u voortaan met rust laten en uwe kampongs niet meer bezoeken, want indien gij ze tegen ons verdedigt, zouden wij genoodzaakt zijn ze in den brand te steken, en de adat van de Companie is, om zijne onderdanen geen kwaad te doen. Wij verlangen over u geen rechtstreeks bestuur noch eenig voordeel van u te trekken. Wij willen ons ook met uwen godsdienst, uwe volksgebruiken en huishoudelijke zaken niet inlaten en zullen wachten tot de hoofden bij ons zullen komen, om te overleggen aan wien het bestuur over de drie sagie's kan worden opgedragen. Valt gij ons aan dan zullen wij ons verdedigen, maar wij raden u niet te dicht te naderen, want er keeren er niet veel terug van hen, die onder het bereik onzer ge-

weren en granaten komen." Zulke brieven werden in menigte verspreid; eens kreeg de opperbevelhebber daarop ten antwoord, met gelijktijdige preliminaire aanbieding van onderwerping: „Mijnheer heeft gelijk, wij kunnen het tegen uwe geweren en granaten niet uithouden." Wel een bewijs meenen wij dat de waarschuwing niet zonder indruk is gebleven.

Het was voor de Atjeh-kwestie een ramp dat het kabinet van 1872/74 heeft moeten aftreden en aan den Gouverneur-Generaal Mr. J. Loudon het behoud van het bestuur over Nederlandsch Indie onmogelijk is gemaakt. Zonder hunne aftreding zou van de goed overdachte, in overleg met de bevoegde Raadslieden der Kroon vastgestelde regeling niet zijn afgeweken. Toen men het deed, dacht men — ter goeder trouw willen wij gelooven — van de wapenen eene spoedige uitkomst te zullen bekomen, hetgeen door meer ervarenen en nadenkenden standvastig ontkend is. Waarom zich ook te haasten vermits geen rechtstreeks bestuur voor het land verlangd werd [1])? Men heeft zich vergist en het gebeurde kan niet meer ongedaan gemaakt worden, maar men kan van den verkeerden weg, van het verkeerde beginsel terugkomen.

Zal men het doen?

In Indie beginnen de oogen zich eveneens te openen. Wij hebben brieven gezien niet aan ons, maar aan anderen, niet door officieren of ambtenaren, maar door particulieren geschreven, waaruit blijkt dat men er zich ergert over het „ondoordachte en geldverspillende oorlogvoeren en avontuurlijk soldaatje spelen zonder zich eenig vast doel te stellen."

---

[1]) In de proclamatie „aan de hoofden en het volk in de drie sagies van Groot Atjeh" van 23 April 1874, waarin kennis is gegeven van het vertrek van den Regeerings-commissaris met een deel der troepen, en overdracht van het bevel over de overblijvende, benevens het beleid der zaken, aan kolonel Pel, is aan de hoofden de bevoegdheid toegekend met den kolonel in overleg te treden aan wien hunner meest vertrouwde hoofden het bestuur der drie sagies, onder onze opperheerschappij, zou kunnen worden toevertrouwd. Zij hield ook in: belofte van onthouding in zaken van godsdienst, volksgebruiken en huishoudelijke aangelegenheden.

„Ik zou wel eens willen weten" — zegt een der briefschrijvers — „of de Regeering er ooit aan gedacht heeft zich met Atjeh een weg te bakenen, en gesteld eens dat, na een tiental jaren de krijg als geëindigd kan beschouwd worden, of de Regeering dan een plan heeft om Atjeh daarnaar te besturen. Het is ergerlijk om aan te zien hoe met 's lands middelen en menschenlevens wordt rondgesprongen, alleen om het magere resultaat te bekomen van nog even ver te zijn als vijf jaar geleden."

Even ver als vijf jaar geleden? Vermoedelijk minder ver, want dat machtelooze streven naar geheele onderwerping, door de kracht der wapenen, moet aan het prestige hunner onweerstaanbaarheid een grooten knak gegeven hebben, en zeker den indruk over de verovering van den kraton, toen zoo algemeen in Indie, zeer hebben verminderd. En welke de indruk zal zijn van de wijze waarop wij voldaan hebben aan de taak om in den Aziatischen Archipel den beschavenden invloed eener Europeesche mogendheid te doen ingang vinden, — wij die deelgenomen hebben aan het congres te Brussel van 1874, strekkende om eene internationale verklaring omtrent het oorlogsrecht te doen aannemen, — wagen wij niet te zeggen, nu wij ons verlaagd hebben het voorbeeld van de minst beschaafde volken te volgen, in stede van hen een verheffend voorbeeld te geven.

Evenmin als in onze vorige beschouwing, is het ook nu onze bedoeling geweest over iemand, wien ook, iets ongunstigs te zeggen. Wij hebben het oog niet gehad op personen, maar op zaken. Zoo wij uitvoeriger zijn geweest, dan wij zelfs verlangden, in ons betoog dat men het doel van den Atjeh-oorlog is voorbijgeloopen, is 't, omdat steeds de zonderlingste argumenten worden aangehaald, om dit door den drang der noodzakelijkheid te verdedigen en het noodig was de zwakheid en onjuistheid dier bewijsgronden in het licht te stellen.

zegt een der briefschrij-
n gedacht heeft zich met
eens dat, na een tiental
schouwd worden, of de
eh daarnaar te besturen.
e met 's lands middelen
ongen, alleen om het
og even ver te zijn als

ermoedelijk minder ver,
geheele onderwerping,
an het prestige hunner
ak gegeven hebben, en
g van den kraton, toen
erminderd. En welke de
wij voldaan hebben aan
chipel den beschavenden
eid te doen *ingang* vin-
aan het congres te Brussel
nationale verklaring om-
emen, — wagen wij niet
en het voorbeeld van de
in stede van hen een

chouwing, is het ook nu
d, wien ook, iets ongun-
g niet gehad op personen,
zijn geweest, dan wij zelfs
het doel van den Atjeh-
lat steeds de zonderlingste
m dit door den drang der
het noodig was de zwakheid
in het licht te stellen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL